

**DĪDĀKTĪCKĀ EXEMPLĀ
K
POMOCNÝM VĚDĀM
HISTORICKÝM**

ĪreĀa KorbelařovĀ

Opava 2016

Studijní materiál vznikl s podporou projektu Interní soutěže v rámci Institucionálního plánu SU 2016 „**Inovace výuky předmětů se zaměřením na pomocné vědy historické**“

© prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.
© Slezská univerzita v Opavě
Elektronický studijní materiál
Opava 2016

OBSAH

ÚVOD

ARCHEOGRAFIE, ZPŘÍSTUPNĚNÍ PRAMENŮ
ZÁSADY PŘEPISU HISTORICKÝCH TEXTŮ
TRANSKRIPCE A TRANSLITERACE
ZKRATKY A JEJICH DEŠIFROVÁNÍ
REGEST

PALEOGRAFIE

CHRONOLOGIE

EPIGRAFIKA

CHRONOGRAMY

DIPLOMATIKA

LISTINA

DESKY ZEMSKÉ

POZEMKOVÉ KNIHY (GRUNTOVNICE)

MĚSTSKÉ KNIHY

URBÁŘE

KATASTRY

PÍSEMNOTI CÍRKEVNÍ SPRÁVY

KODIKOLOGIE

SFRAGISTIKA

PEČETI ČESKÝCH KNÍŽAT A KRÁLŮ

ŠLECHTICKÉ PEČETI

PEČETI DUCHOCENSTVA A CÍRKEVNÍCH INSTITUCÍ

INSTITUCIONÁLNÍ PEČETI (PEČETI PRÁVNICKÝCH OSOB)

HERALDIKA

BLASONOVÁNÍ

ZNAMY ZEMÍ STÁTŮ

ČECHY, MORAVA, SLEZSKO

SVATÁ ŘÍŠE ŘÍMSKÁ

HABSBURSKÁ MONARCHIE

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

ČESKÁ REPUBLIKA

NUMISMATIKA

GENEALOGIE

LITERATURA, INFORMAČNÍ ZDROJE

UČEBNÍ TEXTY

ČÍTANKY A CVIČEBNICE

ODBORNÁ LITERATURA

STĚŽEJNÍ ELEKTRONICKÉ ZDROJE

ÚVOD

Zvládnutí základů práce s historickými prameny písemné, ikonografické, kartografické i hmotné povahy jako předpokladu získání maximálního množství relevantních informací, jejich správné analýzy, kritiky a interpretace, náleží k nezbytným dovednostem všech studentů historicky zaměřených oborů, kteří vážně uvažují o budoucím profesním působení a dobrém uplatnění v odborných institucích vědecko-výzkumného, archivního či muzejního charakteru, na pracovištích zabývajících se péčí o kulturní památky a kulturní dědictví a ve státní správě a samosprávě zabezpečujících jejich ochranu, ale také v těch oblastech terciální sféry, které se věnují prezentaci, edukaci a popularizaci historie, památek a kulturního dědictví, včetně cestovního ruchu, zvl. kulturního turismu.

Předkládaný učební text by k získání takových dovedností měl přispět. Rozšiřuje teoreticky pojaté výklady stěžejních pomocných věd historických, jak je obsahují obecně rozšířené učebnice, především *Vademecum pomocných věd historických* kolektivu autorů katedry pomocných věd historických FF Univerzity Karlovy v Praze a paleografické čítanky nejrůznější provenience (viz závěrečný soupis literatury). Těsně navazuje na učební text *Pomocné vědy historické a kulturní dědictví*, vydaný v Opavě v roce 2015 a poskytuje k němu množství ukázek svázaných s praktickou aplikací jednotlivých disciplín, návody, jak s texty a dalšími prameny s užitím pomocných věd pracovat a také prostor, jak si dovednosti na konkrétních materiálech prakticky vyzkoušet.

ARCHEOGRAFIE, ZPŘÍSTUPNĚNÍ PRAMENŮ

Zpřístupnění písemných pramenům prostřednictvím edic je produktem kritické historiografie. Nejstarší edice vznikaly koncem 18. století, kritická vydání pramenů s odpovídajícími komentáři a výklady, reflektujícími stav bádání nad konkrétními zpřístupňovanými prameny, spatřila světlo světa během 19. století.

Postupně se etablovala věda zvaná **archeografie**, která bývá definována jako nauka zabývající se studiem otázek souvisejících s vydáváním historických pramenů. V oblasti edičního zpřístupnění písemných pramenů se vytvořily pevnější zásady, na jejichž základě lze rozdělit formu vydávání historických dokumentů na dvě základní skupiny, a to na **edice** v pravém slova smyslu (publikující úplné znění textu neboli *in extenso*) a **registáře**, v nichž je obsahu písemnosti publikován v registru neboli výtahu. Zatímco první způsob je běžnější ve spojitosti se středověkými prameny, druhý způsob, tedy výběrovou edici, volí editoři nejčastěji při vydávání početného novověkého materiálu.

Edice mohou zpřístupňovat ucelené soubory pramenů k jednotlivým tématům či časovým obdobím, soubor písemností jednoho vydavatele apod., anebo pouze výběr pramenů k určitém tematické. Některé specifické prameny, např. statistický materiál, údaje hromadné povahy apod. lze publikovat specifickými postupy, například s užitím tabulek (hospodářské prameny, katastry).

Při vzniku edice v pravém slova smyslu vychází editor zpravidla z úplného přepisu dokumentu (*in extenso*), a to podle předem stanovených zásad. Pro starší dokumenty, zejména z období středověku, se používá zpravidla tzv. **transliterace** neboli písmenkového přepisu, kritického přepisu každé jednotlivé litery dle originálu. Novější prameny z období cca od roku 1500 pak bývají zpracovávány pro potřebu edice pomocí tzv. **transkripce**, přepsání textu originálu formou fonetického přepisu při zachování současné grafiky. Obě tyto metody mají v současnosti svá pevně stanovená pravidla.

V registáři jsou nejpodstatnější informace z pramene shrnuty v **registru** neboli výtahu. Regest musí vždy obsahovat **dataci**, tedy přesné datum a místo vydání dokumentu, jméno a základní titulaturu vydavatele a vlastní právní pořizení či podstatný obsah písemnosti. Regesta lze rozdělit na tzv. záhlavní, která obsahují pouze nejpodstatnější údaje a jsou nejčastěji součástí edice *in extenso*, anebo náhradní regista, která obsahují pokud možno co největší počet informací obsažených v editované písemnosti tak, aby jeho text ne-li plně, tedy maximálně nahrazoval pramen či edici *in extenso*.

Při zpřístupnění novodobého materiálu se často přistupuje ke zpracování tzv. kombinované edice, kdy zevrubný regest bývá doplněn publikováním nejpodstatnější části či částí pramene formou *in extenso*.

Edice i registář by měly mít ustálenou, vzájemně si podobnou **vnitřní strukturu**. Tvoří ji **úvod** (cíl a účel edice, způsob zpracování, souhrn dosud vydané literatury a příbuzných edic), **vlastní text** edice nebo registáře (tj. sled jednotlivých registů), skládají se vždy z pořadových čísel jednotlivých editovaných písemností, registru s datací (záhlavního v případě edice, náhradního v případě registáře), přepisu editovaného textu (jen v případě edice či kombinované edice) a informací o prameni (uložení a stavu jeho dochování, předchozím vydání pramene apod.), dále **kritický aparát**, vztahující se jednak ke kritice vlastního textu a jednak k jeho obsahové stránce, jmenný a místní, příp. věcný **rejstřík**.

ZÁSADY PŘEPISU HISTORICKÝCH TEXTŮ

Transliterace neboli paleografický přepis je takový způsob, kdy se z originální předlohy přepisuje (novodobým rukopisem, tiskem) text „písmeno po písmenu“, bez ohledu na zvukovou (fonetickou) stránku (tedy výslovnost) a moderní pravopis.

Upravuje se pouze v souladu s významem textu: hranice slov (např. původní spojení předložek a podstatných/přídavných jmen, grafické „roztržení“ slova atd.); diakritika (tečky, čárky ve větách); rozepisují se zkratky, a to do hranatých závorek [].

Upravuje se dále: diakritické znaménko nad „u“ u novogotického písma („ú“ → „u“); zpravidla se graficky nerozlišují některé specifické grafém minuskulního dlouhého a krátkého „s“, varianty minuskulního „r“.

Naopak se ponechává v souladu s originálem: kvantita samohlásek; užití minuskuly/majuskuly; užití grafémů „j“, „g“, „u“, „v“, „ij“ ad.; některé konvenční zkratky („X“ – Christus).

Mohou se ponechávat, ale nemusí, diakritická znaménka nad literami, provázející spřežky („cz“ → lze přepsat „čz“, nebo „cz“).

Transliterace se běžně používá: pro texty vzniklé před rokem 1500; pro texty určené k didaktickým účelům (paleografické čítanky, cvičebnice); pro texty určené k filologickému studiu (odrážejí vývoj jazyka, regionální a dialektické zvláštnosti).

Transkripce je takový přepis, který respektuje fonetickou stránku textu (výslovnost).

Upravuje se: hranice slov; diakritika; spřežky („ss“ → „š“, „cz“ → „č“, „rz“ – „ř“, „ie“ → „ě“); starobylá diakritická znaménka nad literami („ž“ → „ž“, „ij“ → „y“; některé souhlásky, jejichž hlásková hodnota se v minulosti odlišovala od dnešní („v“ → „u“, „g“ → „j“, „j“ → „í“); kvantita samohlásek; minuskuly/majuskuly podle moderního pravopisu, s výjimkou oslovení, tzv. „svatých jmen“ (Pán Bůh, Jeho Milost) ad.; nefunkční zdvojení hlásek, samohlásek („Radda“ → „rada“) ad.

Naopak se ponechává v souladu s originálem: grafika, vyjadřující specifickou fonetiku aj. (např. „au“ - „soused“, „ú“ – „múdry“); zvláštnosti pravopisu, např. skloňování („Valašského Meziříčá“, nikoli „Valašského Meziříčí“) apod.

Pozor: Přepis osobních jmen s užitím transkripce může zkomolit jméno! „Girzy“ bude asi vždy Jiří, ale „Gurny“ = Jurný, ale i Gurný; „Herzmansky“ = Heřmanský, ale i Herzmansky (německy); „Miczka“ = Mička, ale i Micka; „Niemecz“ = Niemec, ale i Němec atd.

♠**Pozor:** transkribovat neznamená překládat! „Johann“ není při transkripci „Jan“.

Texty určené speciálnímu studiu (filologickému, etnografickému, kulturněhistorickému apod.) mohou být do moderní ortografie přeneseny **specifickým způsobem**. Jedná se například o texty, jejichž cílem je zachovat specifika jazyka určitého regionu, nářečí apod. Pak lze užít modifikovaných transkripcí či transliterací, kdy text v nářečí z 18. století bude transkribován s přihlédnutím k fonetické stránce, např. zachování kvantity samohlásek.

Zvolený způsob přepisu je nutno specifikovat v ediční poznámce či úvodu k edici. Současně je nutno odkázat na obvyklý – již publikovaný – úzus, užívaný při přípravě edic pro daný chronologický úsek a teritoriální a kulturně společenské prostředí (např. Ivan Šťovíček a kol., *Zásady pro vydávání novověkých historických pramenů od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002).

♠ Pozor: vždy platí, že **způsob přepisu historického textu vychází z charakteru textu, účelu přepisu, cílové skupiny uživatelů.** Je třeba přihlížet k obecným pravidlům pro přepis textů dle jejich chronologického a teritoriálního původu; společenské a institucionální provenience; jazyka/nářečí.

1.

Pozemková kniha, Místek, založena 1723, titulní strana

Uložení: Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Archiv města Místek, inv. č. 57.

Novogotické písmo polokurzívní a kreslené, smíšené, s výraznými prvky humanitního písma.

Transliterace:

We Gmeno Boha Otcze y Syna y Ducha Swateho.

Knih Nowa Gruntowny Kniz[eciho] Bysk[upskeho] Hollo[muckeho] Miesteczka Mystka darowana od dwogicztihodneho, w Panu Bohau Nabožneho¹ a Wysocze Vczeneho Pana Antonio Alexio Augusta, mnoho Emeritirowaneho Fararze Zdegsziho, Za Aurzadu Purgkmistrowskeho Pana Josepha Oppawskeho a Raddy jeho Dawida Hayka, Florianana Rozehnalana, Pawla Blatana a Girzika Bezrucze pro vpsowanaj 42 ssenkirskych domuw.

Založena Roku 1723 od Frantisska Josepha Kuchely, ten Cziaß Pizarze Raddniho. Gak nasleduge.

Transliterace pro didaktické účely:

1. We Gmeno
2. Boha Otcze y Syna y Ducha

¹ Nejisté čtení, poškozený originál.

3. Swateho.
4. Kniha Nowa Gruntowny
5. Kniz[ecio] Bysk[upskeho] Hollo[muckeho] Miesteczka Mystka
6. darowana od dwogicztihodneho, w Panu Bohau
7. Nabožneho² a Wysocze Vczeneho Pana Antonio
8. Alexio Augusta, mnoho Emeritirowanego
9. Fararze Zdegsziho, Za Aurzadu Purgkmistrow-
10. skeho Pana Josepha Oppawskeho a Raddy
11. jeho Dawida Hayka, Floriana Rozehнала,
12. Pawla Blatana a Girzika Bezrucze
13. Pro wpisowanj 42 ssenkirskych domuw.
14. Založena
15. Roku 1723
16. Od Frantisska Josepha Kuchely,
17. ten Czias Pisarze Raddniho.
18. Gak nasleduge.

Transkripce:

Ve jméno Boha Otce i Syna i Ducha Svatého.

Kniha nová gruntovní kníž[ecího] bisk[upského] Hollo[múckého] městečka Místka darovaná od dvojctihodného, v Pánu Bohau nábožného³ a vysoce učeného pana Antonio Alexio Augusta, mnoho emeritirovaného faráře zdejšího, za auřadu purkmistrovského pana Josefa Oppavského a rady jeho Davida Hájka,⁴ Floriána Rozehнала, PavlaBlatana a Jiřika Bezručě pro vpisování 42 šenkýrských domův.

Založena roku 1723 od Františka Josefa Kuchely, ten čias písaře radního.

Jak následuje.

² Nejisté čtení, poškozený originál.

³ Nejisté čtení, poškozený originál.

⁴ V originále „Hayka“.

We Zmeno

Wohá Dieze v Dvna v Ducha
Dvateho.

Knihu Nova Bruntowny
Knize Bystre Polce. Miestcesta. Mista
Carovana od Dvogicetichodneho. v Jani Bohu
Nabeneho, a bispocze Veseneho Jana Antonio
Alexio Augusta mnoho Emecitizovaneho.
Sarave Regsibo, Za Duvadii Kirgkmistrov.
Istebo, Jana. Josepha Sepaskeho, a Na Dv
geho, Davida. Barta, floriana Rozednala,
Paula Klavana, a Givita Secviteho
Pro bpsowanj 42. Dvenlistvch domu.

Salozena

roku 1723.

Do frantiska Josepha Suchely
ten vras. Fisanec Radonice.

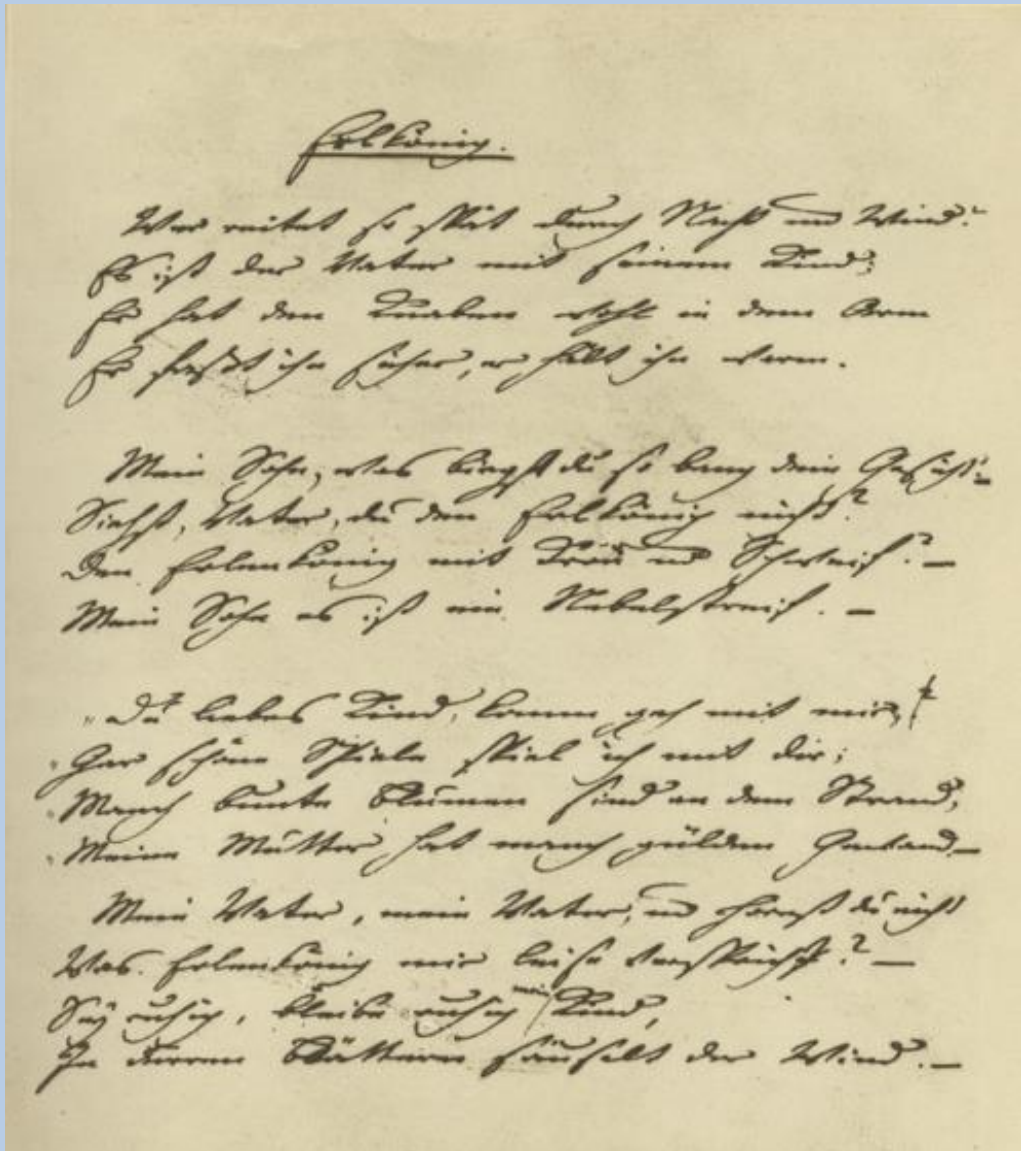
Gal nasleduce

2.

Johann Wolfgang Goethe, *Erlkönig* (Král duchů)

a) Německé novogotické písmo, kurzívni, 19. století, originál rukopisu

Převzato z: <https://www.lubranomusic.com>

- b) Německé novogotické písmo tištěné (fraktura), 19. století
Převzato z: <https://www.thinglink.com>

55. Erlkönig

Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?
Es ist der Vater mit seinem Kind;
Er hat den Knaben wohl in dem Arm,
5 Er faßt ihn sicher, er hält ihn warm.

Mein Sohn, was birgst du so bang dein Gesicht?
Siehst, Vater, du den Erlkönig nicht?
Den Erlenkönig mit Kron' und Schweif?
Mein Sohn, es ist ein Nebelstreif.

10 „Du liebes Kind, komm, geh' mit mir!
Gar schöne Spiele spiel' ich mit dir!
Manch bunte Blumen sind an dem Strand;
Meine Mutter hat manch gülden Gewand.“

Mein Vater, mein Vater, und hörest du nicht,
15 Was Erlenkönig mir leise verspricht?
Sei ruhig, bleibe ruhig, mein Kind!
In dürren Blättern säuselt der Wind.

- c) Německé novogotické písmo (kurrent, záhlaví fraktura), 19. století
(psané/počítačová forma)

Johann Wolfgang Goethe Erlkönig

Was rittet so spät mich Nacht und Wind?
Es ist der Vater mit seinem Kind;
Er hat den Draben wohl in dem Arm,
Er faßt ihn sicher, er hält ihn warm.

Mein Sohn, was birgst du so bang dein
Gesicht?
Triffst, Vater, du den Erlkönig nicht?
Den Erlkönig mit Krone und Schwert?
Mein Sohn, es ist ein Nebelstreif.

Dem Vater grauset es, er rittet geschwin,
Er hält in Armen das ätzende Kind,
Erreicht den Hof mit Mühe und Not;
In seinen Armen das Kind war tot.

ZKRATKY A JEJICH DEŠIFROVÁNÍ

Zkratky

Užívaly se od antické doby, rozšířené byly zejména v latinských textech starověkých a středověkých. Důvodem jejich užívání byla snaha o efektivní úsporu psací átky (papyrus, pergamen) a urychlení psaní. Jejich podoba se vyvíjela, závisela na jazycích, typu písemnosti ad.

Způsoby zkracování:

1. **suspenze** (komolení) - zůstává typická část slova (zač., střed) – zbytek lze podle smyslu doplnit; např. tzv. sygly – od antiky po současnost, první písmena, systém vyrostl z antické juristické praxe

2. **kontraxe** (stažení) – použití mezních písmen (popř. středních); nejstarším druhem tzv. nomina sacra (zkrácení několika nejvýznamnějších slov církevního jazyka – za účelem oddělení slov od ostatního textu)

3. **zkrácení značkou zvláštního významu** – čárka nad příslušným textem (nahrazuje vynechané zvl. m, n), koncovky zvl. latnských slov (- us, -or) d.

4. **značky relativního významu** – vodorovná čárka v konkrétních spojeních

5. **nadepsání písmena** – suspenze s naznačením o jaké rozvedení má jít

Specifickým způsobem psaní, urychlující tvorbu záznamu, je **těsnopis**. První systémy vznikaly již v antice, nejrozšířenější byly **Tirónské noty**. V novověku byl uzpůsoben národním jazykům, založen byl na vyznačování hlásek a hláskových skupin jednotlivými značkami, geometrické a grafické systémy. Za zakladatele moderního těsnopisu je pokládán Angličan J. Willis (1602). V českých zemích náležel k prvním tvůrcům H. J. Heger, který češtině přizpůsobil systém německého stenografa Gabelsbergera. Později jej zdokonalil E. Novotný.

REGEST

Regest je výtah z písemnosti, podávající podstatné údaje příslušného textu. Součástí regestu je datace (místo a doba vydání). Regesty rozlišujeme podle rozsahu informací v něm obsažených a také užití na :

1.

Záhlavní regest (také inventární záznam) obsahuje stručné údaje (vydavatel, adresát/příjemce, podstata skutečnosti, okolnosti ad.), užívá se obvykle v úvodu edice *in extenso*. Například:

*1550, leden 6., Bílovec
Městská rada bílovecká prodává městské radě opavské roční plat 8 zl. k oltáři sv. Valentina v Opavě.*

Zemský archiv v Opavě, fond Slezský stavovský archiv – kopiář oltářních nadací, s. 413-416.

2.

Náhradní regest (také katalogizační záznam) udává detailní obsah písemnosti a vedlejší údaje, používá se namísto edičního zpřístupnění *in extenso*, například:

*1550, leden 6., Bílovec
Purkmistr a městská rada města Bílovce prodává ve své naléhavé potřebě se souhlasem Vavřince z Drahotuš a na Benešově, dočasného hejtmana Opavského knížectví, svého ochranného pána, roční plat 8 zl. uherských na městě Bílovci městské radě opavské jako kolatorům oltáře sv. Valentina v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Opavě a knězi Valentinovi, oltářníku jmenovaného oltáře a všem jeho nástupcům, za 100 zl. uherských. Plat má být odváděn o dvou termínech: na sv. Jiří 4 zl., na sv. Václava 4 zl. Městská rada bílovecká dává kupujícím právo domáhat se tohoto platu všemi způsoby podle práva duchovního i světského včetně stavení měšťanů bíloveckých, kdekoli by byli přistiženi. Vyhrazuje si však právo zpětného kupu.*

Zemský archiv v Opavě, fond Slezský stavovský archiv – kopiář oltářních nadací, s. 413-416.

K SAMOSTATNÉMU ZPRACOVÁNÍ

1.

Záhlavní regist – k samostatnému zpracování:

Fridrich, z Boží milosti římský císař volený, vždy rozmnožitel říše, král sicilský, vévoda apulský a kníže kapujský. Poněvadž ozdoba a moc císařská předchází náš stav, že nejen hodnosti ostatních knížat, nýbrž i královská žezla uděluje naše velebnost, pokládáme za slavnou a velikou věc, že v tak velikém dobrodiní naší štědrosti i jiným vzrůstá rozmnožení královské důstojnosti a že tím naše vznešenost netrpí nijakou újmu. Proto my přihlížejíce k přeslavným službám oddanosti, které veškerý lid český od dávného času věrně i oddaně prokazoval císařství římskému a že jasný král jejich **Otakar** od začátku mezi jinými knížaty zvláště před ostatními **nás zvolil císařem** a při naší volbě ustavičně a užitečně setrval: jako náš milý strýc, dobré paměti král Filip, poradiv se se všemi knížaty, svým privilegiem ustanovil, i my jej **králem ustanovujeme** a potvrzujeme a tak posvátné a důstojné ustanovení schvalujeme a království České štědře a beze všeho vymáhání peněz i obvyklé spravedlnosti našeho dvora jemu a jeho nástupcům navěky propůjčujeme, chtějíce, aby **kdokoliv** od nich bude **zvolen králem**, k nám nebo našim nástupcům přijel a náležitým **způsobem odznaky královské** přijal. Také povolujeme, aby on a jeho nástupcové drželi všechny hranice, které zmíněnému království patří, ať by jakkoliv byly odcizeny. Také jemu a jeho dědicům úplně povolujeme právo a moc **uváděti v úřad** biskupy jeho království, avšak tak aby se těšili té svobodě a bezpečnosti, kterou mívali od našich předchůdců. Ustanovujeme pak z nadbytku naší štědrosti, že řečený jasný král nebo jeho dědicové nejsou povinni choditi na žádný náš sněm, leč který bychom svolali do Bamberka nebo Norimberka, kdybychom nařídili konati sněm v Merseburku, tam tak přijíti jsou povinni. Kdyby kníže polský, jsa pozván, přišel, mají mu dáti průvod, jako někdy jejich předchůdcové, králové Čeští, činívali, avšak tak, aby jim napřed byla určena lhůta šesti neděl k příchodu k zmíněným sněmům. S tou však výhradou, kdybychom my nebo naši nástupci byli v Římě korunováni, ponecháváme na vůli řečenému králi Otakarovi nebo jeho nástupcům, aby nám poslal tři sta oděnců nebo vyplatil tři sta hřiven.

K trvalé paměti a moci tohoto našeho ustanovení a potvrzení poručili jsme toto privilegium napsati rukou Jindřicha z Paříže, notáře a věrného našeho, a zlatou bulou naší utvrditi roku, měsíce a indikce níže psaných.

Této věci svědkové jsou tito: arcibiskup z Bari, biskup tridentský, biskup basilejský, biskup kostnický, biskup churský; opat z Reichenau, opat svatého Havla, opat Wisemburský, Bertold z Neifen, přední notář dvora královského: hrabě Oldřich z Kyburka, hrabě Rudolf z Habsburka a lantkrabě v Alsasku, hrabata Ludvík a Heřman z Froburka, hrabě Werněš z Hohenburka, Arnold šlechtic z Wartu, Rudolf fojt z Reprechtsweileru, Rudolf z Ramensberka, Alberto z Tanehausu, komorník, a mnoho jiných velmožů a šlechticů a svobodníků, jejichž svědectvím je toto privilegium potvrzeno. **Stalo se** toho roku od vtělení Páně tisícího dvoustého dvanáctého, v měsíci září, v patnácté indikci, království však pána našeho Fridricha nejjasnějšího, zvoleného císaře římského a vždy rozmnožitele říše krále sicilského, roku patnáctého. Dáno ve vznešeném městě Basileji rukou Oldřicha místoprotonotáře dvacátého šestého září šťastně. Amen. (Překlad z latiny)

2.

Náhradní regist – k samostatnému zpracování:

Její císařsko-královská apoštolská milost, naše nejmilostivější dědico-zemské kníže a pán, pán /Josef Druhý, z Boží milosti císař římský etc./, přesvědčený z jedné strany z škodlivosti všeho přinucení svědomí a z druhé strany toho povážlivého užitku, jenž pro náboženství a pro země z opravdivé křesťanské tolerance povstává, dle nejvyššího pod datem 13. a receptum 26. dne měsíce října roku plynujícího prošlého reškryptu se nejmilostivěji pohnuta vynalezla, příbuzným augustanského a helvetského náboženství, jako i také nevjednocenému křeckému národu pryvátní s jejím náboženstvím se srovnávající provozování všudy podovoliti, bez ohledu zdaliž takové kdy obyčejno a uvedeno neb neuvedeno bylo.

Jedině katolickému náboženství má přednost veřejného nábožného provozování pozůstati, obojímu protestantskému náboženství ale tak, jako již uvedenému nevjednocenému křeckému v všech místech, kdyby se to vedle počtu lidu dole znamenáného a dle fakultatův: obyvatelův dělati dalo a nekatoličtí by již v držení veřejného nábožného provozování postaveni nebyli, pryvátní exercycium provozovati dovoleno býti /.../.

(Výtah, vydáno 13. října 1781)

1.

.....
.....
.....
.....

Ad 2.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

PALEOGRAFIE

PŘEHLED PÍSMĀ UŽÍVANÉHO V ČESKÝCH ZEMÍCH

1.

Antika

- ✓ **Monumentální kapitál**
- ✓ **Unciála**
- ✓ **Polounciála**
- ✓ **Římské minuskuly a kurzívy**

2.

Středověk

- ✓ **Karolínská minuskula:** 9. – 13. století, knižní, kancelářská (kancelářská minuskula)
- ✓ **Romanotika:** 13. století
- ✓ **Gotická minuskula:** 13. – 15. století
 - kreslená / knižní: základní, dekorativní (textura), zběžné, kurzívní
 - bastardní: 15. – 16. století (křížené písmo, také gotická polokurzíva)

3.

Novověk

- ✓ **Novogotická písma:** 16. – 20. století
 - Německé novogotické písmo: kreslené, polokurzívní, kurzívní (od sklonku 18. století označované také fraktura, kanzlei, kurent)
 - České novogotické písmo: kreslené, polokurzívní, kurzívní
- ✓ **Humanistické písmo:** 15. – 21. století

PŘÍKLADY PÍSMĀ

Viz jednotlivá vyobrazení

CHRONOLOGIE

1.

Datovací pomůcka:

Friedrich, G., *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934, 1997 (reprodukce tabulek, kalendářů)

a) Čísla kalendářů, velikonoční údaje, indikce a další údaje pro jednotlivé letopočty

Rok	Číslo kalendáře	Písmena nedělní	Velikonoce	Zlatý počet	Konkurrenty	Klíč roků	Epakty	Reguláry velikonoce	Indikce
1536*	26	BA	16 D	17	6	30	XXVI	2	IX
1537	11	G	1 D	18	7	19	VII	5	X
1538	31	F	21 D	19	1	38	XVIII	3	XI
1539	16	E	6 D	1	2	26	0	5	XII
1540*	7	DC	28 B	2	4	15	XI	1	XIII
1541	27	B	17 D	3	5	34	XXII	6	XIV
1542	19	A	9 D	4	6	23	III	2	XV
1543	4	G	25 B	5	7	12	XIV	5	I
1544*	23	FE	13 D	6	2	31	XXV	3	II
1545	15	D	5 D	7	3	20	VI	6	III
1546	35	C	25 D	8	4	39	XVII	4	IV
1547	20	B	10 D	9	5	28	XXVIII	7	V
1548*	11	AG	1 D	10	7	17	IX	3	VI
1549	31	F	21 D	11	1	36	XX	1	VII
1550	16	E	6 D	12	2	25	I	4	VIII
1551	8	D	29 B	13	3	14	XII	7	IX
1552*	27	CB	17 D	14	5	33	XXIII	5	X
1553	12	A	2 D	15	6	22	IV	1	XI
1554	4	G	25 B	16	7	11	XV	4	XII
1555	24	F	14 D	17	1	30	XXVI	2	XIII
1556*	15	ED	5 D	18	3	19	VII	5	XIV
1557	23	C	18 D	19	4	38	XVIII	3	XV
1558	20	B	10 D	1	5	26	0	5	I
1559	5	A	26 B	2	6	15	XI	1	II
1560*	24	GF	14 D	3	1	34	XXII	6	III
1561	16	E	6 D	4	2	23	III	2	IV
1562	8	D	29 B	5	3	12	XIV	5	V
1563	21	C	11 D	6	4	31	XXV	3	VI
1564*	12	BA	2 D	7	6	20	VI	6	VII
1565	32	G	22 D	8	7	39	XVII	4	VIII
1566	24	F	14 D	9	1	28	XXVIII	7	IX
1567	9	E	30 B	10	2	17	IX	3	X
1568*	28	DC	18 D	11	4	36	XX	1	XI
1569	20	B	10 D	12	5	25	I	4	XII
1570	5	A	26 B	13	6	14	XII	7	XIII
1571	25	G	15 D	14	7	33	XXIII	5	XIV

Rok	Číslo kalendáře	Písmena nedělní	Velikonoce	Zlatý počet	Konkurrenty	Klíč roků	Epakty	Reguláry velikonoce	Indikce
1572*	16	FE	6 D	15	2	22	IV	1	XV
1573	1	D	22 B	16	3	11	XV	4	I
1574	21	C	11 D	17	4	30	XXVI	2	II
1575	13	B	3 D	18	5	19	VII	5	III
1576*	32	AG	22 D	19	7	38	XVIII	3	IV
1577	17	F	7 D	1	1	26	0	5	V
1578	9	E	30 B	2	2	15	XI	1	VI
1579	29	D	19 D	3	3	34	XXII	6	VII
1580*	13	CB	3 D	4	5	23	III	2	VIII
1581	5	A	26 B	5	6	12	XIV	5	IX
1582	25	G	15 D	6	7	31	XXV	3	X
1583	10	F	31 B	7	1	20	VI	6	XI

b) Čísla kalendářů podle obojího počtu pro l. 1583–1699.

Rok	Podle juliánského počtu			Podle gregoriánského počtu		
	Číslo kalendáře	Písmena nedělní	Velikonoce	Číslo kalendáře	Písmena nedělní	Velikonoce
1583	10	F	31 B	20	B	10 D
1584*	29	ED	19 D	11	AG	1 D
1585	21	C	11 D	31	F	21 D
1586	13	B	3 D	16	E	6 D
1587	26	A	16 D	8	D	29 B
1588*	17	GF	7 D	27	CB	17 D
1589	9	E	30 B	12	A	2 D
1590	29	D	19 D	32	G	22 D
1591	14	C	4 D	24	F	14 D
1592*	5	BA	26 B	8	ED	29 B
1593	25	G	15 D	28	C	18 D
1594	10	F	31 B	20	B	10 D
1595	30	E	20 D	5	A	26 B
1596*	21	DC	11 D	24	GF	14 D
1597	6	B	27 B	16	E	6 D
1598	26	A	16 D	1	D	22 B
1599	18	G	8 D	21	C	11 D

b) Kalendář číslo 11 (z celkem 35 variant pro období 1000 – 2000)

		Rok přestupný					
Starý počet:		Leden		Únor		Leden	
731. 742.	1 N.	<i>Nové léto.</i>	1 S.	Brigitty p.	1 P.	<i>Nové léto.</i>	
815. 826.	2 P.	Oktáv s. Štěp.	2 Č.	<i>Očíšl. P. M.</i>	2 Ú.	Oktáv s. Štěp.	
837. 899.	3 Ú.	Okt. s. Jana ev.	3 P.	Blážeje b.	3 S.	Okt. s. Jana ev.	
910. 921.	4 S.	Okt. Mladátek.	4 S.		4 Č.	Okt. Mladátek.	
932*. 994.	5 Č.		5 N.	<i>Sexag. Háty p.</i>	5 P.		
1005. 1016*.	6 P.	<i>Tři králů.</i>	6 P.	<i>Doroty p.</i>	6 S.	<i>Tři králů.</i>	
1089. 1100*.	7 S.		7 Ú.		7 N.	(1)	
1179. 1184*.	8 N.	(1) Erharta b.	8 S.		8 P.	Erharta bisk.	
1263. 1274.	9 P.	Juliana muč.	9 Č.	Apollonie p.	9 Ú.	Juliana muč.	
1347. 1358.	10 Ú.	Pavla poust.	10 P.	<i>Školastiky p.</i>	10 S.	Pavla poust.	
1369. 1431.	11 S.		11 S.		11 Č.		
1442. 1453.	12 Č.		12 N.	<i>Quinquages.</i>	12 P.		
1464*. 1526.	13 P.	Okt. Tří kr.	13 P.		13 S.	Okt. Tří kr.	
1537. 1548*.	14 S.	<i>Šťastného kn.</i>	14 Ú.	<i>Valentina m.</i>	14 N.	(2) <i>Šťastn. kn.</i>	
1621. 1632*.	15 N.	(2) Maura op.	15 S.	<i>Popelec.</i>	15 P.	Maura op.	
	16 P.	Marcella pap.	16 Č.	Juliany p.	16 Ú.	Marcella pap.	
	17 Ú.	Anton. poust.	17 P.		17 S.	Anton. poust.	
	18 S.	Příšky p.	18 S.		18 Č.	Příšky p.	
	19 Č.		19 N.	(1) <i>Invocavit.</i>	19 P.		
	20 P.	<i>Fab. a Šeb.</i>	20 P.	Korony p.	20 S.	<i>Fab. a Šeb.</i>	
	21 S.	<i>Anežky p.</i>	21 Ú.		21 N.	(3) <i>Anežky p.</i>	
	22 N.	(3) <i>Vincenc. m.</i>	22 S.	<i>St. s. Pet. SD.</i>	22 P.	<i>Vincencia m.</i>	
	23 P.	Zasnoub. p. M.	23 Č.		23 Ú.	Zasnoub. p. M.	
	24 Ú.	Timothea ap.	24 P.	(Den přest.) SD.	24 S.	Timothea ap.	
	25 S.	<i>Obr. s. Pavla.</i>	25 S.	<i>Matěje ap. SD.</i>	25 Č.	<i>Obr. s. Pavla.</i>	
	26 Č.	Polykarpa b.	26 N.	(2) <i>Rem. Valp.</i>	26 P.	Polykarpa b.	
	27 P.	Jana Zlatoúst.	27 P.		27 S.	Jana Zlatoúst.	
	28 S.	Karla Vel.	28 Ú.		28 N.	<i>Sept. Karla Vel.</i>	
	29 N.	<i>Septuages.</i>	29 S.		29 P.		
	30 P.	Adelgundy p.			30 Ú.	Adelgundy p.	
	31 Ú.				31 S.		
		Červen		Červenec		Srpen	
	1 P.	Nikodema m.	1 N.	(5)	1 S.	<i>Petra v okov.</i>	
	2 S.	Marcell. a Petra.	2 P.	Navšt. p. Mar.	2 Č.	Štěpána pap.	
	3 N.	(1) Erasima.	3 Ú.		3 P.	Nalez. s. Štěp.	
	4 P.		4 S.	<i>Prokopa op.</i>	4 S.		
	5 Ú.	<i>Bonifacia b.</i>	5 Č.		5 N.	(10) <i>M. boží sn.</i>	
	6 S.		6 P.	(<i>M. J. Husi.</i>)	6 P.	<i>Prom. Kr. p.</i>	
	7 Č.		7 S.	Villibalda b.	7 Ú.	Afry m.	
	8 P.	Medarda b.	8 N.	(6) <i>Kyl. s tov.</i>	8 S.	Cyriaka s tov.	
	9 S.	Prima a Felic.	9 P.		9 Č.	Romana m.	
	10 N.	(2)	10 Ú.	Sedmi bratří.	10 P.	<i>Vavřince m.</i>	
	11 P.	Barnabáše ap.	11 S.		11 S.	Tiburcia m.	
	12 Ú.		12 Č.	<i>Markéty p.</i>	12 N.	(11) Klary p.	
	13 S.		13 P.		13 P.	Hippolyta m.	
	14 Č.		14 S.		14 Ú.		
	15 P.	<i>Vita m.</i>	15 N.	(7) <i>Rozesl. ap.</i>	15 S.	<i>Na n. vz. p. M.</i>	
	16 S.		16 P.		16 Č.		
	17 N.	(3)	17 Ú.	Alexia vyzn.	17 P.	Agapita m.	
	18 P.	Marka i Marc.	18 S.	Arnolfa b.	18 S.		
	19 Ú.	Protas. i Gerv.	19 Č.		19 N.	(12)	
	20 S.		20 P.		20 P.	Štěpána kr.	
	21 Č.	Albana m.	21 S.	Praxedy p.	21 Ú.		
	22 P.	X tisíc rytífů.	22 N.	(8) <i>Máří Magd.</i>	22 S.	Tim. a Symfor.	
	23 S.		23 P.	Apolinářiše m.	23 Č.		
	24 N.	(4) <i>Jana Křtit.</i>	24 Ú.	Kristiny p.	24 P.	<i>Bartolom. ap.</i>	
	25 P.		25 S.	<i>Jakuba ap.</i>	25 S.		
	26 Ú.	Jana Bur.	26 Č.	Anny vd.	26 N.	(13)	
	27 S.	VII usnulých.	27 P.		27 P.	<i>Rufa m.*</i>	
	28 Č.		28 S.	Pantaleona m.	28 Ú.	Augustina b.	
	29 P.	<i>Petra a Pav.</i>	29 N.	(9) <i>Marty p.</i>	29 S.	<i>Štět s. Jana.</i>	
	30 S.	Památ. s. Pav.	30 P.	Abdona m.	30 Č.	<i>Šťast. a Zbožn.</i>	
			31 Ú.		31 P.		
		Nový počet:					
		1584*. 1646.					
		1657. 1668*.					
		1714. 1725.					
		1736*. 1804*.					
		1866. 1877.					
		1888*. 1923.					
		1934. 1945.					
		1956*.					

Únor			Březen			Duben			Květen		
1 Č.	Brigitty p.		1 Č.			1 N.	Velkonoce.		1 Ú.	Fiř. a Jak.	
2 P.	Očiřt. P. M.		2 P.			2 P.			2 S.	Sigmunda kr.	
3 S.	Blažeje b.		3 S.	Kunhuty p.		3 Ú.			3 Č.	Nal. s. Křiže.	
4 N.	Sexages.		4 N.	(3) Oculi.		4 S.	Ambrože b.		4 P.	Floriana m.	
5 P.	Háty p.		5 P.			5 Č.			5 S.	Gotharda b.	
6 Ú.	Doroty p.		6 Ú.			6 P.			6 N.	(5) Regat.	
7 S.			7 S.	Tomáše z Aq.		7 S.			7 P.		
8 Č.			8 Č.			8 N.	(1) Quasimodo.		8 Ú.	Stanislava b.*	
9 P.	Apollonie p.		9 P.			9 P.			9 S.		
10 S.	Školastiky p.		10 S.			10 Ú.	Lva pap.		10 Č.	Vzstoup. páně.	
11 N.	Quinquag.		11 N.	(4) Laetare.		11 S.			11 P.		
12 P.			12 P.	Rehoře pap.		12 Č.			12 S.	Pankráce m.	
13 Ú.			13 Ú.			13 P.	Den Svátostí.		13 N.	(6) Exaudi.	
14 S.	Popel. Valent.		14 S.			14 S.	Tib. a Valer. m.		14 P.		
15 Č.			15 Č.	Longina m.		15 N.	(2) Mis. Hel. vd.		15 Ú.	Žofie p.	
16 P.	Juliany p.		16 P.	Cyriaka m.		16 P.			16 S.		
17 S.			17 S.	Kedruty p.		17 Ú.			17 Č.		
18 N.	(1) Invocavit.		18 N.	(5) Judica.		18 S.			18 P.	Potenc. p.	
19 P.			19 P.			19 Č.			19 S.		
20 Ú.	Korony p.		20 Ú.			20 P.			20 N.	Letnice.	
21 S.	SD.		21 S.	Benedikta op.		21 S.			21 P.		
22 Č.	Stol. s. Petra.		22 Č.			22 N.	(3) Jubilate.		22 Ú.	SD.	
23 P.	SD.		23 P.			23 P.	Jiřího.* Vojt.		23 S.		
24 S.	Matěje ap. SD.		24 S.			24 Ú.			24 Č.	Urbana p. SD.	
25 N.	(2) Rem. Valp.		25 N.	(6) Květná.		25 S.	Marka ev.		25 P.	SD.	
26 P.			26 P.	Hařtala m.		26 Č.			26 S.		
27 Ú.			27 Ú.			27 P.	Vitališe m.		27 N.	Sv. Trojice.	
28 S.			28 S.	Zelený.		28 S.			28 P.		
			29 Č.	Veliký.		29 N.	(4) Cantate.		29 Ú.		
			30 P.	Bílá.		30 P.			30 S.	Božího těla.	
			31 S.						31 Č.		
Září			Říjen			Listopad			Prosinec		
1 S.	Jiljí op.		1 P.	Remigia vyzn.		1 Č.	Vřech svat.		1 S.		
2 N.	(14)		2 Ú.	Leodegaria.		2 P.	Duřicek.		2 N.	(1) Adventní.	
3 P.			3 S.			3 S.			3 P.		
4 Ú.			4 Č.	Frant. vyzn.		4 N.	(23)		4 Ú.	Barbory p.	
5 S.	Viktorina m.		5 P.			5 P.			5 S.		
6 Č.			6 S.			6 Ú.	Linharta vyz.		6 Č.	Mikuláše b.	
7 P.			7 N.	(19) Marka p.		7 S.			7 P.		
8 S.	Naroz. p. Mar.		8 P.	Diviře s tov.		8 Č.	Čtyr korunov.		8 S.	Početi p. Mar.	
9 N.	(15) Gorgonia.		9 Ú.			9 P.	Theodora m.		9 N.	(2)	
10 P.	Pos. kap. Václ.		10 S.			10 S.	Přen. s. Lidm.		10 P.		
11 Ú.	Prota a Jacint.		11 Č.			11 N.	(24) Mart. b.		11 Ú.		
12 S.			12 P.	Kolmana.		12 P.	Pěti bratří.		12 S.		
13 Č.			13 S.			13 Ú.	Brikoého b.		13 Č.	Lucie p.	
14 P.	Pov. s. Křiže.		14 N.	(20) Kařtata.		14 S.			14 P.	Nikasia b.	
15 S.			15 P.	Hedviky.		15 Č.			15 S.		
16 N.	(16) Lidmily.*		16 Ú.	Havla op.		16 P.	Otmara op.		16 N.	(3)	
17 P.	Lamperta b.		17 S.			17 S.			17 P.	Mouđr. boži.	
18 Ú.			18 Č.	Lukáše ev.		18 N.	(25)		18 Ú.	SD.	
19 S.			19 P.			19 P.	Alžběty vd.		19 S.		
20 Č.			20 S.			20 Ú.			20 Č.	Tom. ap. SD.	
21 P.	Matouře. SD.		21 N.	(21) XI tis. děv.		21 S.	Obět. p. Marie.		21 P.	SD.	
22 S.	Maur. s tov. SD.		22 P.	Korduly p.		22 Č.	Cecilie p.		22 S.	SD.	
23 N.	(17)		23 Ú.	Severina b.		23 P.	Kliment. pap.		23 N.	(4)	
24 P.	Početi s. Jana.		24 S.	Kolumbana b.		24 S.	Chrysog. m.		24 P.	řtěđrý večer.	
25 Ú.			25 Č.	Křiřpina m.		25 N.	(26) Kateř. p.		25 Ú.	Naroz. Kr. p.	
26 S.			26 P.			26 P.	Lina pap.		26 S.	řtěđána m.	
27 Č.	Kosmy a Dam.		27 S.			27 Ú.			27 Č.	Jana ev.	
28 P.	Václava m.		28 N.	(22) řim. a J.		28 S.			28 P.	Mladětek.	
29 S.	Michal. arch.		29 P.			29 Č.	Saturnina b.		29 S.	Tomáše b.	
30 N.	(18) Jeron. uř.		30 Ú.			30 P.	Onđřeje ap.		30 N.		
			31 S.	Quintina m.					31 P.	Silvestra pap	

2.
Číslovky

Číslice arabské	Číslice římské	Číslice základní	Číslice řadové
1	I	ūnus, -a, -um jeden, -a, -o	prīmus, -a, -um první
2	II	duo, -ae, -o	secundus nebo alter
3	III	trēs, tria	tertius
4	(III) IV	quattuor	quārtus
5	V	quīque	quīntus
6	VI	sex	sextus
7	VII	septem	septimus
8	VIII	octō	octāvus
9	(VIII) IX	novem	nōnus
10	X	decem	decimus
11	XI	ūndecim	ūndecimus
12	XII	duodecim	duodecimus
13	XIII	trēdecim	tertius decimus
14	(XIII) XIV	quattuordecim	quārtus decimus
15	XV	quīndecim	quīntus decimus
16	XVI	sēdecim	sextus decimus
17	XVII	septendecim	septimus decimus
18	(XIX) XVIII	duodēvigintī	duodēvīcēsīmus
19	(XVIII) XIX	ūndēvigintī	ūndēvīcēsīmus
20	XX	vīgintī	vīcēsīmus
21	XXI	ūnus et vīgintī	ūnus et vīcēsīmus
22	XXII	vīgintī ūnus	vīcēsīmus prīmus
		duo et vīgintī	alter et vīcēsīmus
		vīgintī duo	vīcēsīmus alter
28	(XXIIX) XXVIII	duodētrīgintā	duodētrīcēsīmus
29	(XXVIII) XXIX	ūndētrīgintā	ūndētrīcēsīmus
30	XXX	trīgintā	trīcēsīmus
40	(XXXX) XL	quadrāgintā	quadrāgēsīmus
50	L	quīnquāgintā	quīnquāgēsīmus
60	LX	sexāgintā	sexāgēsīmus
70	LXX	septuāgintā	septuāgēsīmus
80	LXXX	octōgintā	octōgēsīmus
90	(LXXXX) XC	nōnāgintā	nōnāgēsīmus
100	C	centum	centēsīmus
101	CI	centum (et) ūnus	centēsīmus prīmus
102	CII	centum (et) duo	centēsīmus alter
200	CC	ducentī, -ae, -a	ducentēsīmus
300	CCC	trecentī, -ae, -a	trecentēsīmus
400	CCCC (CD)	quadrīgentī, -ae, -a	quadrīgentēsīmus
500	D (ID)	quīngentī, -ae, -a	quīngentēsīmus
600	DC	sescentī, -ae, -a	sescentēsīmus
700	DCC	septīngentī, -ae, -a	septīngentēsīmus
800	DCCC	octīngentī, -ae, -a	octīngentēsīmus
900	DCCCC (CM)	nōngentī, -ae, -a	nōngentēsīmus
1 000	M (CI)	mīlle	mīllēsīmus
2 000	MM (IIM)	duo mīlia	bis mīllēsīmus
3 000	MMM (IIM)	tria mīlia	ter mīllēsīmus
10 000	CCIC	decem mīlia	decīēs mīllēsīmus
100 000	CCCCIC (C)	centum mīlia	centīēs mīllēsīmus
1 000 000	CCCCICIC IX	decīēs centēna mīlia	decīēs centīēs mīllēsīmus

3.

Příklady dobových datací (s převodem na současný způsob datování):

- ✓ čtvrtek po Navštívení Panny Marie 1431 (5. července)
- ✓ Květná neděle 1621 (Slezsko) (4. dubna)
- ✓ Květná neděle 1621 (Meklenbursko, protestantská země v Říši) (25. března)
- ✓ Letnice 1714 (20. května)
- ✓ Vigilie svátku Kosmy a Damiána (26. září)
- ✓ 18. 7bris 1612 (18. září)
- ✓ 24. Xbris 1686 (24. prosince)
- ✓ Datum Budae in die cinerum A. D. MCDXCIV (Buda, 12. února 1494)
- ✓ Vydavatel listiny Karel IV.:
Datum: na den sv. Kateřiny panování našeho římského císařského 5. roku,
panování českého 14. roku⁵ (25. 11. 1359)
- ✓ Vydavatel listiny Václav I.:
Datum: feria quinta post dominicae Judicae, indictione XII.⁶ (17. 3.)

4.

Příklady k samostatnému „datování“ (převodu na současný způsob datování)

- ✓ pondělí před sv. Martinem 1246
- ✓ Popelec 1852
- ✓ Boží Tělo 1590 (Čechy)
- ✓ 5. 8bris 1683
- ✓ Datum Oppaviae feria sexta ante Gregorii papae 1496
- ✓ Vydavatel listiny: Václav III.
Datum: Druhého roku panování našeho, 3. kalenda červencová
- ✓ Vydavatel: Karel IV.:
Datum: Tercia decima decembris regnorum nostrorum tricessimo secundo
- ✓ Vydavatel: Jan z Jenštejna, pražský arcibiskup
Datum: 4. rok episkopátu našeho ve čtvrtek po všech svatých

⁵ Karel IV. nastoupil na říšský trůn 11. července 1346; na český trůn 26. srpna 1346; římským císařem byl korunován v roce 1355. X-tý rok panování se počítá nikoli podle letopočtu, ale 365/366 dní od konkrétního dne. Zde tedy např. 1. rok českého panování: 26. srpna 1346 – 25. srpna 1347.

⁶ Denní datum po převodu na současné datování 13. března; XII. indikce připadla v době vlády Václava I. (1230-1253) na rok 1239.

EPIGRAFIKA

Nauka, jež se vydělila z paleografie a zabývá se nápisy a nápisovým písmem, Nápisy přitom mohou být na nemovitostech (budovy – omítky, připevněné texty), movitostech (pamětní kříže, rozcestníky, mobiliář domácností atd.), na zvonech, uměleckých a dalších památkách. Proveden může být formou malby, fresky, vyrytí, odlití, intarzie).

1.

Nápis na nemovitém artefaktu v terénu

Smírčí kříž, Puchná, Těšínské knížectví (dnes Pruchna, Polsko), kol. 1645

Zdroj:

https://cs.wikipedia.org/wiki/T%C4%9B%C5%A1%C3%ADnsk%C3%A9_kn%C3%ADectv%C3%AD

2.

Nápis na uměleckm předmětu – produktu uměleckých řemesel

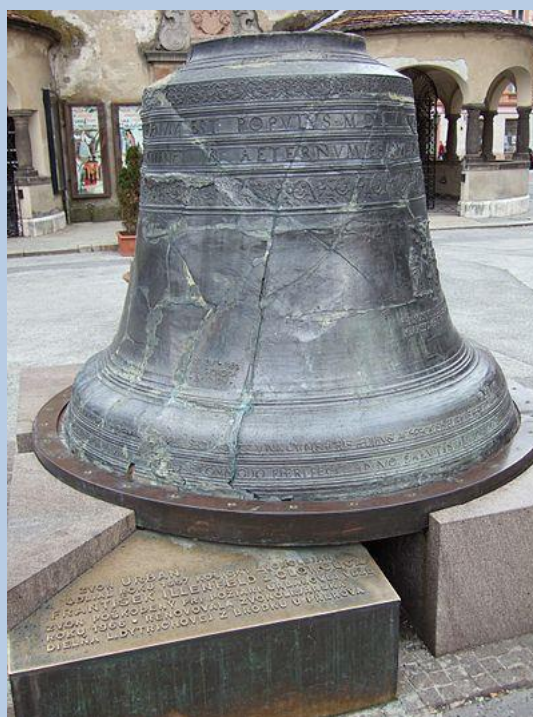
Sarkofág slezské kněžny Žofie Magdalény Lehnicko-Břežské, zámek v Břehu (Brzeg), pramen pro studium funerální epigrafiky, 1660

3.

Nápis na zvonu

Zvon Urban v Košicích, ulitý v dílně Františka Illenfelda, zvonařského mistra z olomoucké kovolitecké rodiny, 1557

4.

Epitaf Přemysla III., opavského knížete a probošta, Mödling (Rakousko), kostel sv. Othmara, po 1493

Nápis: Anno Domini 1493.17.februarii obiit hic illustris princeps Primislaus Opavie dux.Wratislaviensi.Olemucensis et Wiennensis.Ecclesiarum canonicus plebanus hic in Medling atque decanus Wienne Austrie, cuius anima vivat Deo. Amen

CHRONOGRAMY

Jedná se o fixování data pomocí liter v nápisě, umístěném nejčastěji na náhrobnících, hraničních kamenech, pomníkách apod.

1.

V **Praze** na Karlově mostě je na soše sv. Judy Tadeáše chronogram s datem 1708:

DeVoto ChrIstI aMICo

Oddanému Kristovu příteli

Písmena DVCIIMIC dávají letopočet MDCCVIII.

2.

Chronogram na slunečních hodinách v klášteře v **Milevsku** připomíná vítězství Evžena Savojského, velitele císařských vojsk, nad Turky v bitvě u Bělehradu roku 1717.

BELGRADI CAESA EST LVNA PER EVGENIVM

U Bělehradu byl poražen půlměsíc od Evžena

Písmena LDICLVVIVM dávají při správné interpretaci číslovky

MDCLLVVII, tedy při převodu na letopočet MDCCXVII.

3.

Příklad pro samostatnou identifikaci chronogramu a převod vročení:

Galerie sousolí při jezuitské koleji v **Kutné Hoře**, nápis pod sošou sv. Floriana.

Převzato z: <http://www.latina-zdarma.cz/article/2014080201-latina-kolem-nas>

Překlad: Vznešenému uředníkovi svatému Floriánovi, mocnému patronu proti ohni.

DIPLOMATIKA

LISTINA

Písemnost úřední povahy, která obsahuje právní pořízení. Má právní průkaznost, je otevřená, sestavená podle ustálených pravidel (formuláře), má neomezenou platnost, obsahuje ověřovací prostředek.

Formulář listiny se skládá z protokolu: **invokace** (úvodní vzývání Boha), **intitulace** s devoční formulí /jméno a titul vydavatele odvozený od Boží milosti), **inskripce/adresa**, **salutace** (pozdrav); vlastní text: **arenga** (obecný důvod vydání), **promulgace** (úmysl uvést text v obecnou známost), **narace** (konkrétní důvod vydání), **dispozice** (jádro, podstata textu), **sankce** (následky ne/dodržení ustanovení textu), **koroborace** (uvedení ověřovacích prostředků); eschatokol: **subskribce** (svědečná řada), **datace** (místo a datum vydání), **aprekace** (závěrečné vzývání Boha).

Vnější znaky listiny jsou: velikost (výška, včetně plíky, x šířka), orientace, psací látka, psací prostředek, linkování, ověřovací prostředky ad.

Vnitřní znaky: formulář (viz výše), jazyk listiny..

1.

Listina, markraběcí kancelář, polovina 13. století

Originál: pergamen, 36,5 x 25 -3 cm, latinsky, přivěšená pečeť.

Písmo: karolinská minuskula / diplomatická minuskula

Uložení: Státní okresní archiv Opava, fond Archiv města Opava, inv. č. 1.

Publikování: CDM III, 71/č. XCVII CDS VII/1, č. 655 CDB IV, č. 108; RBM I/č.

1169; *Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau*, ed. F. Kopetzky, Wien 1871, s. 17, č. 52; *Mährens Geschichtsquellen*, ed. B. Dudík, Brünn 1850, VII/266; *Urkundenbuch Schlesisches*, edd. Appelt, W. Irgang, II, s. 324; *Regesta Imperii*, V/11511 ad.

Nejstarší v originále dochovaná listina k dějinám města Opavy. Ve zdůvodnění právního aktu se odkazuje na ekonomický úpadek města po nájezdech Tatarů, kteří vpdlí roku 1241 na severní Moravu a do Slezska. Odjinud informace o zničení, či ohrožení, města a okolí Opavy nemáme.

Záhlavní regist:

1247, květen 3., Opava

Přemysl, markrabě moravský, uděluje měšťanům opavským právo výročního trhu na svátek narození P. Marie, osvobození od placení mýta a cla a ochranu kupců na cestách na tento trh směřujících.

Náhradní regist:

1247, květen 3., Opava

Přemysl, markrabě moravský, uděluje měšťanům opavským na jejich žádost právo výročního trhu na svátek narození P. Marie jako odměnu za věrnost a náhradu za ztráty způsobené během tatarského vpádu. Obchodníky, směřujícím na tento trh, osvobozuje od

placení mýta a cla a uděluje jim sedmidenní ochranu na cestě na tento trh, sedmidenní při účasti na něm a sedmidenní při cestě zpět. Narušitelé mají být potrestáni ztrátou hrdla a zabavením majetku, z něhož má být poškozeným poskytnuta dvojnásobná náhrada oproti jejich ztrátě. Svědkové: Vítek z Jindřichova Hradce, Pardus, komorník, Nagrad, Ondřej, komorník, Milíč a Idík, jeho bratr, Beneda, Crha, purkrabí v Dívčího hradu.

Překlad s vyznačením skladby formuláře:

Ve jménu Páně amen. **At' není zvikláno v čase, co se s časem stává vratkým, je potřeba upevnit toto svědectví listinou. Abychom zamezili dvojímu výkladu, at' vědí tedy všichni přítomní přihlízející,** že **my, Přemysl, z boží milosti markrabě Moravské, syn nejjasnějšího Václava, čtvrtého krále českého,** na žádost našich věrných obyvatel Opavy, z nichž dosud žádný neváhá vystavit svůj majetek a život ve prospěch naší země, jež byla z té velké části zpustošena řáděním Tatarů, jsme našli zvláštní prostředek, skrze který i čest i důstojnost našeho majestátu bude zmnožena a kterým budou zmínění měšťané s požehnáním **Božím pozdvížení z bídy k blahobytu, dáváme a udělujeme jim trh každoročně konaný ve vsí svobodě na svátek Narození svaté panny. K větší pak bezpečnosti všech přicházejících z cizích zemí za obchodem slibujeme jim pravou výsadou našeho majestátu sedm dní na příchod, sedm dní k obchodování se zbožím na zmíněném trhu bez jakýchkoliv překážek, bez jakýchkoliv poplatků a sedm dní na cestu zpět. K tomu přidáváme, at' jsou svobodní a bezpeční na všech cestách naší země, na všech celnicích, ve všem majíce pokoj a ochranu a mohou pomýšlet na svůj užitek, dokud se s doprovodem Božím nevrátí po ukončení obchodů domů.** Jestliže by někdo chtěl zmíněné výsady narušit, bude zbaven života a s jeho věcmi učiníme, aby se poškozenému dostalo přiměřené náhrady, totiž dvojnásobku. **V této věci jsme jako svědectví dali sepsat tuto listinu a zabezpečit ji ochranou naší pečeti.** Svědkové pak jsou zde: Vítek z Jindřichova Hradce, Pardus, náš komorník, Nagrad, Ondřej, komorník, Milíč a Idík, jeho bratr, Beneda, Crha, purkrabí v Dívčího hradu a mnozí jiní. **Dáno v Brně rukou Přísnobora, našeho dvorního notáře, vykonáno tohoto roku vtělení Páně 1247 a na páté nony květnové.**

Vysvětlivky k označení formuláře:

Invokace

Intitulac s devoční formulí

Arenga

Promulgace

Narace

Dispozice

Sankce

Koroborace

Subskripce

Datece

Přepis:

In nomine Domini amen. Que labuntur in tempe, ne labantur cum tempore, necesse est ea testimonio litteris roborare. Ad resecandum igitur tocius ambiguitatis scrupulum noverint universi oresentes inspecturi, quod nos Premisl, dei gracia marchio Moravie, serenissimi regis Wencezlay quarti Bohemorum filius, ad petitionem fidelium civium nostrorum de Opauia, qui pro nobis et honore regni nostri nullatenus formidant exponere pluries res et corpus et prosperitate nostre terre, que in magna parte per destructionem atarorum est destructa, ad reparacionem sui remedium invenimus eis annuale forum in festo Nativitatis beate virginis in omni libertate statuendum. Ad maiorem autem securitatem omnibus de terris alienis venientibus ad nundinas eorum septem dies veniendi et septem dies in foro predicto mercimonia pertractandi sine quolibet impedimento, sine qualibet exactione, septem dies abeundi promittimus per nostre maiestatis dexteram libertatem. Adicientes eisdem, ut sint liberi et securi in omnibus viis terre nostre, in omnibus theloneis, in omnibus pacem et securitatem habentes, que ad eorum commodum excogitari possunt, donec deo comite peractis negociacionibus ad propria revertantur. Si quis autem predictas libertates violare presumpserit, capite privabitur et cum rebus eis leso condignam satisfactionem, videlicet duplum, restituendo faciemus. In cui rei testimonium presentem paginam conscribi et sigilli nostri munimine fecimus roborari. Testes autem sunt hii: Witko de Noua Domo, Pardus noster camerarius, Nagrad, Andreas camerarius, Milich et Idik frater eis, Beneda, Cerh purgravius de Meydberh et alii quam plures. Datum in Brunna per manus Prsnobori, curie nostre notarii, acta autem sunt hec anno incarnationis Domini M^oC^oC^oXL^oVII^o et quinta nonas maii.

Přepis a překlad převzaty z: *Opava. Městská privilegia*. K vydání připravili I. Korbelařová, M. Medková, K. Müller, R. Žáček, Opava 1995 (přepis, překladu).

In dem Namen Gottes amen. In eyne dreyen gedachten wir Prozemissal von gotis quaden herzog zu Troppab. Bekennen
 und ein Eunt offentlich in dem rufe allen den di en sehin ader horen lesin. Das dar dus komen seyn duser leben und
 getunden Burger von Troppab und haben uns geloben mit fleys. Das wir en ir rufe und hantfester. Und auch ir Rechte
 Das se von aldis gehalt haben und noch haben. Bestetiget mit duser rufe. Nu habe wir magtsehin von villegen und
 getunden duser. Den se uns oft und diebe grem haben und noch eylich bebyren. Und haben mit wolledogern muet und
 mit hader duser edelen und der elden des landis Troppab. Bestetiget alle di rufe di se haben von den hochgebom fursten.
 und hren. hren Otakar. kunig zu Bohem. und democh von dem irlichogstern fursten. Herzog. Nuchas duser anseren. und auch
 von Herzog. Nuchas duser. selige. gedachten. und democh von Herzog. Hannus und von Herzog. Michas duser. und
 di selbin rufe lanen von horet zu dwer. also se und moen ir redlichein gebuchen zu alle vnder. kelt. und bestetigen. en auch mit
 maney angedigeln. gylsch. Rechte. Das se von aldis gehalt haben. bis off die eyre. in allen prineten meynungen. und nitiden. also
 es geschichin seit in yren rechte. und wo se das nicht irkemen moen. so sullen se und moen. di fringenomen duser getunden
 Burger. ir. Rechte. Das se fringeschrebin. Das wir en bestetiget haben. zu Troppab. helen und was en dselbst zu dem Rechte ge
 sprachen leyre. Das sel nymant vnderprechen noch sprosen. und das di egerant bestetigunge ganz elnlichein gehalten wurde.
 Das glab. wir. fringenomen. furst. Herzog. Prozemissal. von uns und duser. eben und noch koniglich. Das se das nymant. vnder
 redin sullen noch moen. Das zu eyre ortund. und eyre. sungen. gedachten. und fringeschreibe. habe. wir. duser. frustlich
 frugesigil. geschriben. an dem ruff. der geschreibe. zu Troppab. in dem nisten. Eunt. vnder. vor der. dumber. Indica. me. noch
 duser. geburt. Tausent. dreyhundert. lxx. und democh. in dem. andern. und achtzigstem. Jare.

3.

Listina, kancelář slezského vrchního hejtmana, 1622

Originál: papírový dvojlist, 20 x 30,5 cm, něm., vlastnoruční podpis, na dorsu přitištěna pečeť vydavatele pod krytem papíru, jež dopis uzavírala.

Uložení: Zemský archiv v Opavě, Slezský stavovský archiv, inv. č. 574, sign. BII-24 - vyobrazení.

Nepublikováno.

Záhlavní regest:

1622, duben 25., Lehnice

Jiří Rudolf, kníže lehnický, oznamuje stavům knížectví krnovského císařský rozkaz o zabavení knížectví krnovského a jeho darování knížeti Karlu z Lichtenštejna za věrné služby.

K SAMOSTATNÉMU ZPRACOVÁNÍ

1. Dohleďte originál v archivním fondu, popište vnější znaky listiny
2. Dohleďte digitální verzi listiny, zpřístupněnou na archives.cz
3. Zpracujte na základě originálu či digitální verze následující úkoly:

a) Určete písmo

b) Náhradní regest – k samostatnému zpracování:

.....
.....
.....
.....

c) Transliterace – k samostatnému zpracování:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

d) Formulář – rozbor:

DESKY ZEMSKÉ

Knihy (kvaterny) vedené zemským soudem jakožto stavovským orgánem, náleží tedy mezi písemnosti stavovské samosprávy. V Čechách jejich kořeny sahají do doby kolem roku 1260, nejstarší dochované pocházejíc z let 1316-1320 (1325). Většina byla zničena při požáru roku 1541, posléze byly obnoveny.

V Čechách byly desky zemské vedeny původně ve dvou, resp. třech druzích, a sice **půhonné** pro trestněprávní záležitosti (obsahovaly pohnání neboli žaloby před zemský soud v trestněprávních záležitostech); **trhové** (evidence majetkových záležitostí svobodných / zpupných statků – kupů a prodejů, zápisů věna, kšaftů apod.) a **zápisné** – vedeny jen v Čechách pro evidenci dluhů. Od 16. století přibýly knihy kšaftů, svatebních smluv ad.

Na Moravě byly desky – půhonné a trhové – založeny roku 1348, vedeny byly ve dvou řadách, olomoucké a brněnské, v návaznosti na sídlo soudu (do 1642).

Podle moravského vzoru vznikly stavovské knihy po roce 1318 také na Opavsku (půhonné dochovány od 1413, trhové od 1431) a Krnovsku (půhonné dochovány od 1498, trhové od 1404), v zemích počítaných nejpozději od počátku 17. století ke Slezsku. Trhové knihy byly na Opavsku a Krnovsku označovány jako „zadní“ nebo jen desky zemské; půhonné knihy desky jako „přední“.

V ostatních slezských knížectvích vedeny jen výjimečně, například na Opolsku a Ratibořsku (podle krnovského vzoru). Obdobné knihy na Těšínsku, označované jako zemské matriky, byly nikoli stavovského, ale zeměpanského (knížecího) původu.

1.

Půhonná registra, zemský soud Českého království, 1316-1326

Písmo: gotická minuskula

Uložení: Národní muzeum v Praze. Sign. VII, B 14

Zdroj: Desky zemské. Klenot Království českého. Knihy zemského soudu 16.-19. století, Katalog k výstavě, Praha 1991.

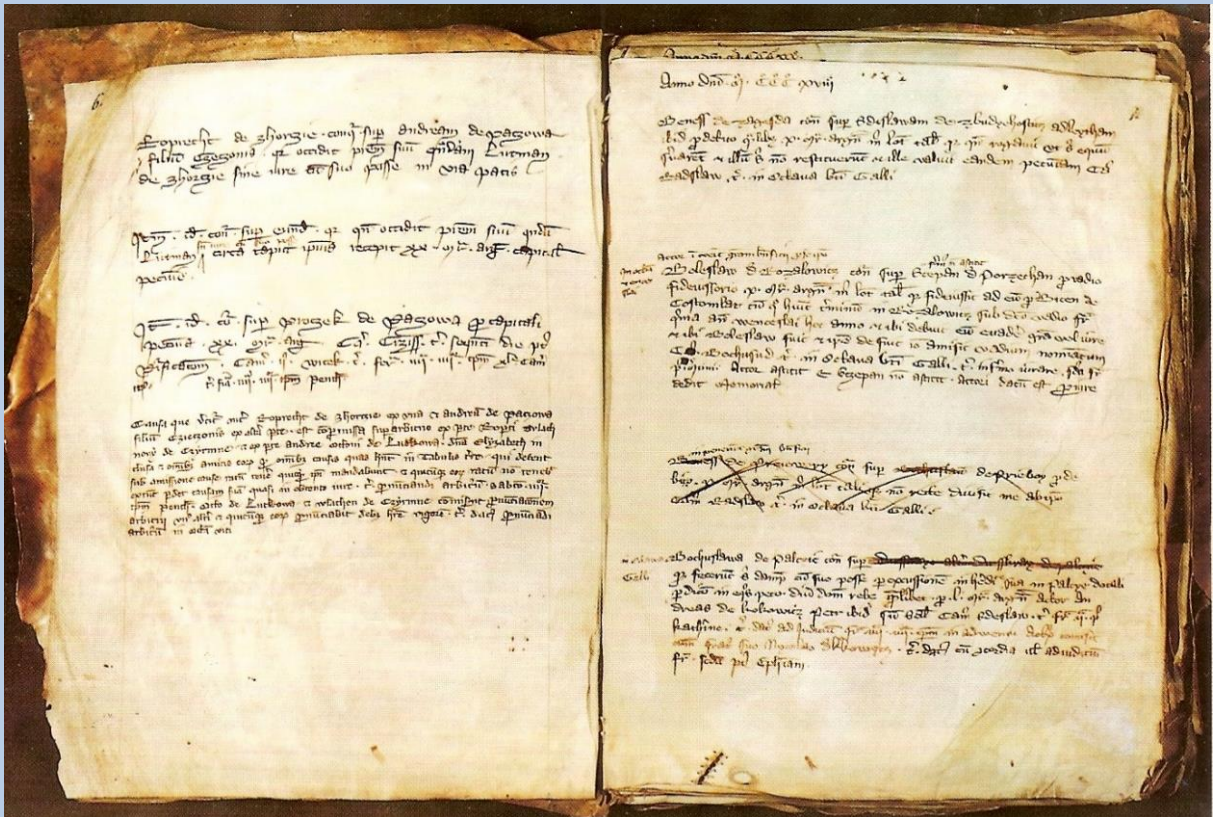
2.

Obnovené desky zemské, ozdobné hřbety, zemský soud Českého království, po 1541

Písmo: novogotické písmo, kreslené

Uložení: Národní archiv v Praze, fond Desky zemské (zde repliky z místnosti Nových desk zemských, Pražský hrad)

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zemsk%C3%A9_desky

3.

Desky zemské (trhové/zadní), Opavské knížectví, 2. pol. 15. století.

Erby krále Matyáše Korvína a nejvyšších zemských úředníků v zemských deskách opavských z roku 1486.

Písmo: bastrada (pozdní gotická minuskula)

Uložení: Zemský archiv v Opavě, Slezský stavovský archiv, inv. č. ..., sign.

4.

Desky zemské (trhové/zadní), Opavské knížectví, 2. pol. 18. století.

Erb Karla Traugotta Skrbenského z Hříště, Sobka z Kornic, zemský rada, přisedící zemského soudu a nejvyšší komorník Opavského knížectví na titulní straně 32. svazku desk zemských, založeném roku 1771.

Písmo: Humanistické písmo kreslené; německé novogotické písmo kreslené

Uložení: Zemský archiv v Opavě, Slezský stavovský archiv, inv. č. 880, sign. XXXII

K SAMOSTATNÉMU ZPRACOVÁNÍ

5.

Desky zemské (trhové/zadní), Krnovské knížectví, „leibgeding“ 1431

Čes., něm., lat., 22 x 29,5 cm, vaz. perg., po konservaci.

Písmo: bastrada (česká)

Uložení: Zemský archiv v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, inv. č. 944, sign. 1.

Záhlavní regist – k samostatnému zpracování:

.....
.....
.....

Transliterace – k dokončení

.....
.....
.....
.....
.....

Przed namy ay. kulasseny Starosty Erucyjski, Kamissen Kuffieny
 Komornyken Kartosseny Sudym ayatasseny Semstny pyssaryny Sudym Erucyjski
 Pustyja pany Dnestra Kamisselba Kuffienyba ayatasseny na pyssaryny
 Wrenu na malich Gyalatasseny. Da pylata, k praltemu kuyssaryny
 a kudy bych uuchassal pany Dnestra, tehdá ten kuyssaryny na
 Kuffy na pyssaryny Dny na Kamissy, a na Kuyssaryny, a alyby Gyal
 Gyalnyenassal, tehdá uayssaryny Dystu Dnyssy. A nato sabu
 ayeny panyssyba brata swetsho zbynda petyba. Gyalatasseny z Gyalat
 Dnyssy Gyalat Gyalat Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy
 Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy

Przed namy ay. kulasseny Starosty Erucyjski, Kamissen
 Kuffieny Komornyken Kartosseny Sudym ayatasseny pyssaryny Sudym
 Erucyjski. Kartossy z Dnyssy w klada zeny swetsho Dnyssy
 na Dnyssy a Dnyssy na Kuffy fedye Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy
 ayeny swobodnyssy, yaboz zeny zaprawko swa A panyssyba
 natomy ayeny Dnyssy brata swetsho a Dnyssy z Kamorny Dnyssy Dnyssy
 Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy

ditalew

Przed namy Kamissen Kuffieny Komornyken Kartosseny Sudym ayatasseny
 pyssaryny Sudym Erucyjski, Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy
 z Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy
 Dnyssy na zatonu, a na Dnyssy Dnyssy da zymata aby na Dnyssy
 swym Dnyssy, a panyssyba a Dnyssy, tu zbyze se Dnyssy Dnyssy
 swobodnyssy, Dnyssy Dnyssy z Dnyssy z Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy
 farynd halien ayatasseny na zatonu Dnyssy, ayeny Dnyssy Dnyssy
 a Dnyssy zby Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy
 pany swednyssy Dnyssy, a ayeny Dnyssy Dnyssy na panyssyba Dnyssy
 a Dnyssy zby panyssyba panyssyba uuchassal, tehdá aby swetsho z
 panyssyba panyssyba swednyssy zbyze, Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy
 a Dnyssy zby ayeny panyssyba, tehdá aby zby zbyze, ayeny a
 zatonu panyssyba swym Dnyssy, a ayeny panyssyba zbyze
 Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy
 Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy Dnyssy

let-mnaha, uel

POZEMKOVÉ KNIHY (GRUNTOVNICE)

Knihy vedené městskými nebo vrchnostenskými úřady pro evidenci trhu s měšťanskými nebo poddanskými (zákupními) nemovitostmi.

Obsahují kupní smlouvy s uvedením druhu prodávané nemovitosti, jmény kupujícího a prodávajícího, prodejní ceně, závdavku (částce uhrazené při uzavření smlouvy nebo předání nemovitosti), inventáři apod., a dále o vejrunku/vejruňku (ročních splátkách) a jejich adresátech, dluzích vázoucích na nemovitosti apod.

1.

Gruntovní kniha města Jablunkova (kniha městská tak řečená první), kupní smlouva, 1624

Česky, 19 x 32 x 6 cm, vazba kožená poškozená.

Uložení: Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Archiv města Jabunkov, inv. č. 21, sign. G51.

Transliterace – ukázka:

Kup Gruntu Jana Missaly.

Letha Panie 1624, Ten Pondiely Po Swatem Pawlu Na wiru Obraczenj Krzestiansku, Za Opaternych Panuw Purgmistra Adama Diasa, Ffogta Krysstoffa Brunczlyka A starssych gegich Ffrydrycha Czygana, Martina Meisa, Vrbanu Magdjneho, Mikulasse Lipky a Jana Kucznrize Stala se Smluwa dobrowolna a Kup czely dokonaly a w niczem nePorusseny Mezy Panem Purgmistrem a Raddu Miesta Jablonkowa Na mistu Zoffige Pozustaleg Wdowy Po Nebosstiku Michalu Lysku a Syrot gegi Strany gegnej A Mezy Janem Missalu strany druhé, A to takowa /.../

Transkripce – ukázka:

Kup gruntu Jana Mišaly.

Léta Láně 1624, ten pondělí po Svatém Pavlu, na víru obrácení křesťanskú, za opatrných pánův purkmistra Adama Diasa, fojta Kryštofa Bruclíka a starších jejich Frydrycha Cigána, Martina Meisa, Urbana Magdiného, Mikuláše Lipky a Jana Kučníře stala se smluva dobrovolná a kup celý dokonalý a v ničemž neporušený mezi panem purkmistrem a radú města Jablunkova na místu Žofie, pozůstalé vdovy po neboštíku Michalu Lysku a sirot jejich strany jednej, a mezi Janem Mišalú strany druhé, a to taková /.../

K SAMOSTATNÉMU ZPRACOVÁNÍ

1. Datace – převod na současný způsob datování – k samostatnému zpracování
2. Dokončete transliteraci a transkripci
3. Rozepište a určete zkratky

MĚSTSKÉ KNIHY

Města jako svébytné subjekty osídlení, s obyvatelstvem s jistou mírou svobod a specifickými ekonomickými aktivitami, vznikaly v souvislosti s rozvojem emfyteutického práva od 13. století. Záhy po jejich ustavení s vytvářely městské kanceláře. Specifickým diplomatickým produktem jejich činnosti byly městské knihy, vedené městskou správou (radou, soudem, speciálními úřady) za účelem písemného pojištění práv města jako celku a jednotlivých měšťanů.

Například: památné knihy – smíšené záznamy úředního i neúředního charakteru, obsahující záznamy „pro paměť“.

Knihy počtů neboli knihy příjmů a vydání města

Soudní knihy trestního nižšího soudnictví (rychtářské knihy) pro běžné přestupky; knihy hrdelního soudu zvané knihy krevní/smolné/ černé apod. pro zločiny za něž bylo možno odsoudit k trestu smrti a užívat tortury.

Knihy civilního soudnictví, např. knihy kšaftů, pozůstalostní spisy, apod.

Knihy k pojištění práv měšťanů – pozemkové knihy /trhové knihy / knihy kupů a prodejů městských domů apod.;

Knihy z přenesené působnosti měst – knihy sirotčí (záznamy o správě sirotčího majetku, vydání na sirotky apod.)

1.

Knihy hrdelního soudu - smolná kniha města Opavy 1643-1670

Ortel (rozsudek) nad vražedkyní novorozence

Uložení Státní okresní archiv Opava, fond Archiv města Opava, inv. č. 225, sign.

IBb14.

K SAMOSTATNÉMU ZPRACOVÁNÍ

1. Přečtěte text
2. Vyhledejte jméno obžalované a místo jejího původu
3. Vyhledejte trest
4. Zpracujte náhradní regist vkladu ve smolné knize.

URBÁŘE

Knihy vedené vrchnostenskou správou, kanceláři majitele panství. Obsahují a) přehled předepsaných poddanských povinností (peněžní, naturální, robotní /v úkonech) vázících se k jednotlivým usedlostem/osedlým, zpravidla členěné podle vsí panství a dále dle sociální struktury osedlých (sedláci, podsedci/zahradníci, domkář/chalupníci), případně neosedlých; tento přehled se někdy nazývá účet; b) souhrn povinností usedlostí / osedlých a neosedlých poddaných na panství, zvaný také součet. Kromě toho může urbář obsahovat popis bezprostředního majetku vrchnosti, např. zámku, zemědělských dvorů neboli folvarků, výrobních podniků (pil, palíren, pivovarů ad.)

1.

Panství Hošťálkovy, urbář, popis zámku, 1667-1682

Privázán robotní rejstřík.

České novogotické písmo.

Česky a něm., 19,5x31,5x2, celopergamenová vazba, zachovalá

Uložení: Zemský archiv v Opavě, Velkostatek Hošťálkovy, inv. č. 270, sign.

Transliterace – ukázka:

Zamek.

Od starodawna Hosszczalkowy se gmenugiczy, gest wssechen Hodnie Z Kameni Z dobrym Zawrzenim wystaweny, Przi niem gest Platcz obzwlstnj, w niemz gest Patnaczte Pokoji Snaznie na weselym a Piekny Wyhlydnuti Wystawenych, wssechno Z Hodnymi Pecma k topenj, Przy tiechss Pokogj gest taky Patnaczte Komor, Sklepu Suchych Trzy, Podzemnich Pro wina a Piwa dwa. Kuchynie Hodna Klenuta. /.../

Transkripce - ukázka:

Zámek.

Od starodávna Hoščálkovy se jmenující, jest všechen hodně u kamení z dobrým zavřením vystavený. Při něm jest plac obzvláštní, v němž jest patnácte pokoji, snažně na veselým a pěkným vyhlídnutí vystavených, všechno z hodnými pecma k topení, při těchž pokoji jest taky patnácte komor, sklepu suchých tři, podzemních pro vína a piva dva, kuchyně hodná klenutá. /.../

K SAMOSTATNÉMU ZPRACOVÁNÍ

1. Určete písmo
2. Určete míru vypovídací schopnosti a věrohodnosti urbářů vzhledem k jejich provenienci, funkci
3. Transliterujte a transkribujte oddíl *Collatury*, zdůvodněte užití uvedených způsobů přepisu, rozepište zkratky.
4. Vysvětlete slova /obraty uvedené v ukázce z urbáře: spilka, ten *co pálené páli*, *collatura*

KATASTRY

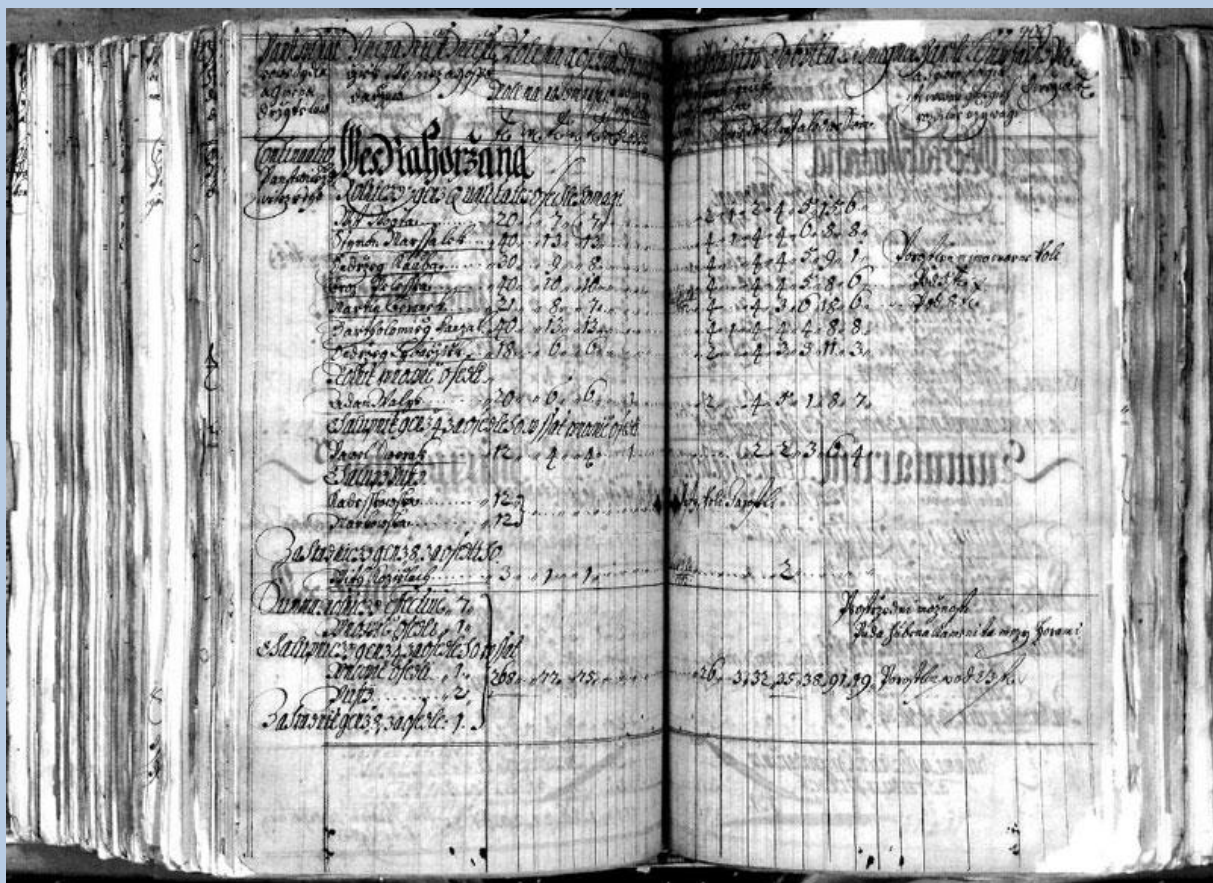
Soupisy berní podléhajících (zdanitelných) zdrojů, zejména půdy, městského pivovarnictví a vybraných řemesel, městských příjmů (cel, vážného, činží) ad.

Nejstarším katastrem v českých zemích je **berní rula**, soupis berních povinností z roku 1654. Na Moravě vznikly záhy poté soupisy, označované jako **lánové rejstříky** z let 1678-79. Následoval je v obou zemích **tereziánský katastr**, realizovaný od roku 1713. Ve Slezsku byl nejstarším t **karolinský katastr**, zpracovaný v několika fázích, rektifikacích, zahájených roku 1723. Dokončení prací spadalo až do období po rozdělení země roku 1742. Všechny tyto katastry přitavovaly podklady pro zdanění na základě odhadů výnosů, zejména zemědělské výroby, řemesel. Zvýhodněny, resp. zcel mimo zdanění zůstávaly šlechtické majetky. Následně byl v habsburské monarchii, resp. českých a rakouských zemích, v rámci osvětských reforem zpracování nově pojatý **josefský katastr** (poprvé využívat vyměřování pozemků se zohledněním katastrálních obcí). Od orku 1816 byl připravován **stabilní katastr**, platný jako základ zdanění od roku 1860. Jeho součástí byly tzv. **indikační skici**, nejstarší mapy každé katastrální obce z 30. let 19. století.

1.

Berní rula, Nahořany, 1654

Uložení: Národní archiv v Praze, fond Desky zemské Česky.

2.

Lánové rejstříky, Meziboří, 1679

Uložení: Moravský zemský archiv v Brně, fond D1 Lánové rejstříky Německy.

K SAMOSTATNÉMU ZPRACOVÁNÍ

1. Určete písmo
2. Transliterujte (běžný text, tabulky rozepisovat k položkám)
3. Rozepište zkratky, vysvětlete.

The image shows two pages of a handwritten land register (Lánové rejstříky) from Meziboří, 1679. The pages are written in German cursive script. Each page contains a table with columns for 'Lan' (land parcels) and 'Betrunden' (measures) in three classes (1. Class, 2. Class, 3. Class). The entries are in German cursive script.

Page 1 (Left):

Lan	Betrunden		
	1. Class	2. Class	3. Class
Langebenen mit Acker	3		60
Wald	6		29
Wald	5		39
Wald	3		29
Wald	3		30
Wald	1		34
Wald	3		25
1. Class	24		232
Reingelände von 1679			
Wald	1		29
2. Class	1		29

Page 2 (Right):

Lan	Betrunden		
	1. Class	2. Class	3. Class
Wald	1		8
Wald	1		19
Wald	1		8
Wald	1		31
Wald	1		6
Wald	1		5
2. Class	6		77
alte Seesung			
Wald	1		14
Wald	1		18
Wald	1		18
3. Class	3		50

3.

Karolinský katastr, město Opava, vizitační protokol, 1723

Uložení: Zemský archiv v Opavě, fond Karolinský katastr slezský.
Německy.

Karolinský katastr

Städtische Befunds-SPECIFICATION

Voller bey der Stadt Toppau in Ober-Schlesien gelegen /
von Uns Endes Unterschriebenen nach getauer Revision
befundener Steuerbaren Realitäten.

Rubrica Prima: Häuser, und Wein-Berechtigkeit, oder Wein-Brieffe.

	Haus- Zins Wein-Ste- oder eigene rechtigkeit Wohnung- und Wein- Brieffe.				Capital. à 12. pro Cent.			
	Zhr.	Shl.	Zhr.	Shl.	Zhr.	Shl.	Zhr.	Shl.
In der Stadt 3 G. Häuser Am Schloß Platz Junglau d. Erste Viertel								
1. Augustinische Fabrik	25				208	8		
2. Johann Weymann	3				00	10		
3. Johann Fündel	7				58	8		
4. Carl Jager	4				33	8		
5. Christoph Witten	4				33	8		
6. Friedrich Jäger	12				125			
7. Michael Witten	12				108	8		
8. Michael Witten	12				100			
9. Michael Witten	12				100			
10. Christian Witten	7				58	8		
11. Jacob Witten	5				41	10		
12. Fabian, od Collegium	15				125			
13. Michael Witten	7				33	8		
14. Michael Witten	12				12	21	0	
15. Michael Witten	6				50			
16. Jacob Witten	4				33	8		
17. Johann Witten	3				25			
18. Johann Witten	5				41	10		
19. Johann Witten	10				83	8		
20. Johann Witten	10				133	8		
21. Carl Witten	15				125			
Census	191	2			1597	5	0	

14

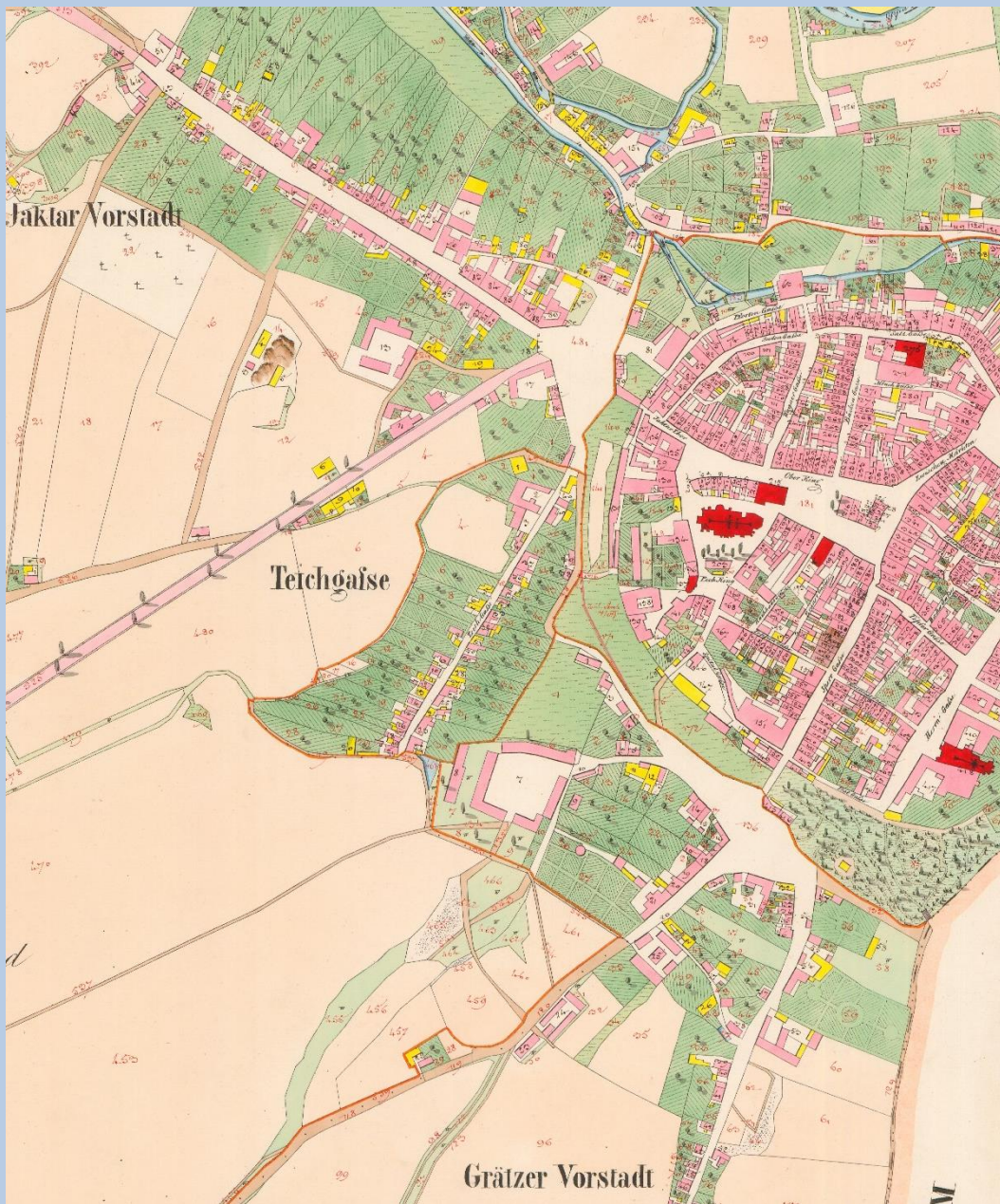
kuriosum
nem. novogot
J. pol. 18. 11.

K SAMOSTATNÉMU ZPRACOVÁNÍ

1. Přepište tištěný formulář.
2. Transliterujte jména daňových poplatníků

4.

**Stabilní katastr, indikační skica, Opava, 1centrum města, jižní a západní část
předměstí, 1836**

K SAMOSTATNÉMU ZPRACOVÁNÍ

1. Určete míru vypovídací schopnosti a věrohodnosti katastrů, dokladujte své úvahy s užitím ukázek

2. Transliterujte jména osedlých poplatníků, evidovaných v ukázkách lánových rejstříků a karolinského katastru.

PÍSEMNOTI CÍRKEVNÍ SPRÁVY

Církevní instituce – papežská kancelář, (arci)biskupství, děkanství/vikariáty, farnosti, řeholní instituce – náležely v oblasti písemného úřadování k základním složkám jejich prosazení a rozvoje,

K badateli nejčastěji využívaným pramenům náležely a) **vizitační protokoly**, písemné zprávy o úředních obhlídkách církevních obvodů (děkanství, farností) s popisem činnosti duchovních správců, stavu škol, každodennosti věřících ad. Prováděla je biskupství, zprávy jsou dochovány od 14. století, běžněji pak od doby rekatolizace (od 17. století); b) **matriky**, knihy vedené na farách za účelem evidence základních přechodových rituálů / životních kroků věřících, a sice křtu (posléze narození a křtu) – křestní matriky; pohřbu (úmrtí a pohřbu) – matriky zemřelých; uzavření sňatků – oddací matriky. V českých zemích byly vedeny v evangelickém prostředí od 16. století, v katolické církvi od rekatolizace počátkem 17. století. V roce 1868 byly spolu s povolením občanského sňatku zavedeny v habsburské monarchii občanské matriky. Vedeny jsou do současnosti a sice státními matričními úřady (při obecní/městské samosprávě).

K SAMOSTATNÉMU ZPRACOVÁNÍ

1. Přečtěte a přepište zvoleným a zdůvodněným způsobem jednotlivé vklady v matrikách.
2. Srovnejte vklady z první poloviny 17. a konce 18. století

1.

Křestní matrika, Opava, 1627

Uložení: Zemský archiv v Opavě, Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 1, sign. Op I 1.

Nejstarší katolická matrika města Opavy, založená jezuity roku 1624

BAPTIZATI		J. B. Z. S.		ANNUS		MENSIS		DIE	
NOMEN		PARENTES		PARENTES		LOCVS		DIE	
136	Margareta	Christoph	Barbara	Christoph	Barbara	Opava	16	7	
140	Klára	Matthias	Anna	Matthias	Anna	Opava		7	
141	Barbara	Frans	Barbara	Frans	Barbara	Opava		8	
142	Johanna	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		9	
143	Margareta	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		9	
144	Margareta	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		9	
145	Barbara	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		14	
146	Anna	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		14	
147	Barbara	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		15	
	Johanna	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		15	
	Suzanna	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		15	
MAIUS									
130	Barbara	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		30	
131	Johanna	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		31	
132	Barbara	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		31	
133	Johanna	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		31	
134	Anna	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava			
135	Johanna	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava			
136	Johanna	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		2	
137	Margareta	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		3	
138	Johanna	Christoph	Anna	Christoph	Anna	Opava		4	

KODIKOLOGIE

Kodikologie je nauka o rukopisných pramenech neúřední povahy. Popisuje je, třídí a systematicky řadí. Studuje okolnosti jejich vzniku, donátory, zhotovitele, osudy rukopisů atd. Vzhledem k charakteru leží těžiště jejich vzniku v latinském kulturním okruhu ve středověkém a raně novověkém období. Podstatnou složku tvoří písemnosti náboženského /církvního, zejména liturgického charakteru, vyprávěcí neboli narativní prameny (legendy neboli životy svatých, kroniky, letopisy), učební texty, právní spisy, ich-dokumenty (memoáry, deníky, zápisníky), beletrie a poezie ad. Nauka věnuje pozornost rovněž knihovnám jakožto souborům rukopisných knih, foliantů, jednotlivin.

1.

Gumpoldova legenda, tzv. Wolfenbüttelský kodex, před 1006.

Jedná se o nejstarší vyprávěcí pramen, který vznikl prokazatelně pro české prostředí, objednavatelkou byla kněžna Emma, manželka Boleslava II. Popisuje život a mučednickou smrt knížete Václava.

Stylizovaná scéna zavraždění knížete Václava bratrem Boleslavem (I.).

Dedikační list, zpodobňující Emmu jako kajícíci před svatým Václavem.

2.

Vyšehradský evangelistář, před 1085

Rukopis snad bavorské proveniencí byl zakoupen k příležitosti korunovace prvního českého krále Vratislava I. Bohatě iluminovaný kodex je napsán na svou dobu netypicky monumentální kapitálou. Náleží do skupiny tzv. Vyšehradského kodexu, tvořenou do současnosti ještě třemi dalšími rukopisy, vyrobenými k uvedené korunovaci, a sice evangeliář krakovský a dva evangelistáře, hnězdenský a svatovítský.

Vyšehradský evangelistář, strana s iniciálou se zpodobněním sv. Václava

3.

Chronica Boemorum neboli **Kosmova kronika česká**, 1119-1125

Nejstarší latinská kronika, sepsaná děkanem svatovítské kapituly, popisující ve třech knihách historii lidstva, českého národa od příchodu praotce Čecha a bájných knížat a dějiny přemyslovského státu do autorovy doby. Dochována je jen v mladších rukopisech, z nichž nejstarší tzv. lipský z 12. století zřejmě shořel za 2. světové války. Dnes je za nejstarší pokládán tzv. budyšínský rukopis, uložený v Národním muzeu v Praze.

Budyšínský rukopis, přelom 12. a 13. století; iluminace zpodobňující bájného knížete Lecha je mladší, vlepna byla do rukopisu dodatečně

4.

Chronicon Aule regie neboli Zbraslavská kronika, 1305-1339

Vznikla v klášteře na Zbraslavi, jejími autory byly dva zdejší opati, Ota Petr Žitavský. Kronika, sepsaná latinsky, zaznamenává události z let 1252 – 1338 a je základním narativním pramenem pro období posledních Přemyslovců a počátků vlády Lucemburků.

Zbraslavská kronika, vyobrazení Přemysla Otakara II., Václava II. a Václava III. (zleva)

Čtení ze Zbraslavské kroniky – zpráva o smrti opavského vévody Mikuláše I. a jeho pohřbu v brněnském kostele v sv. Jakuba, o ustavení samostatného Opavského vévodství a jeho udělení v léno Mikuláši II., červenec 1318

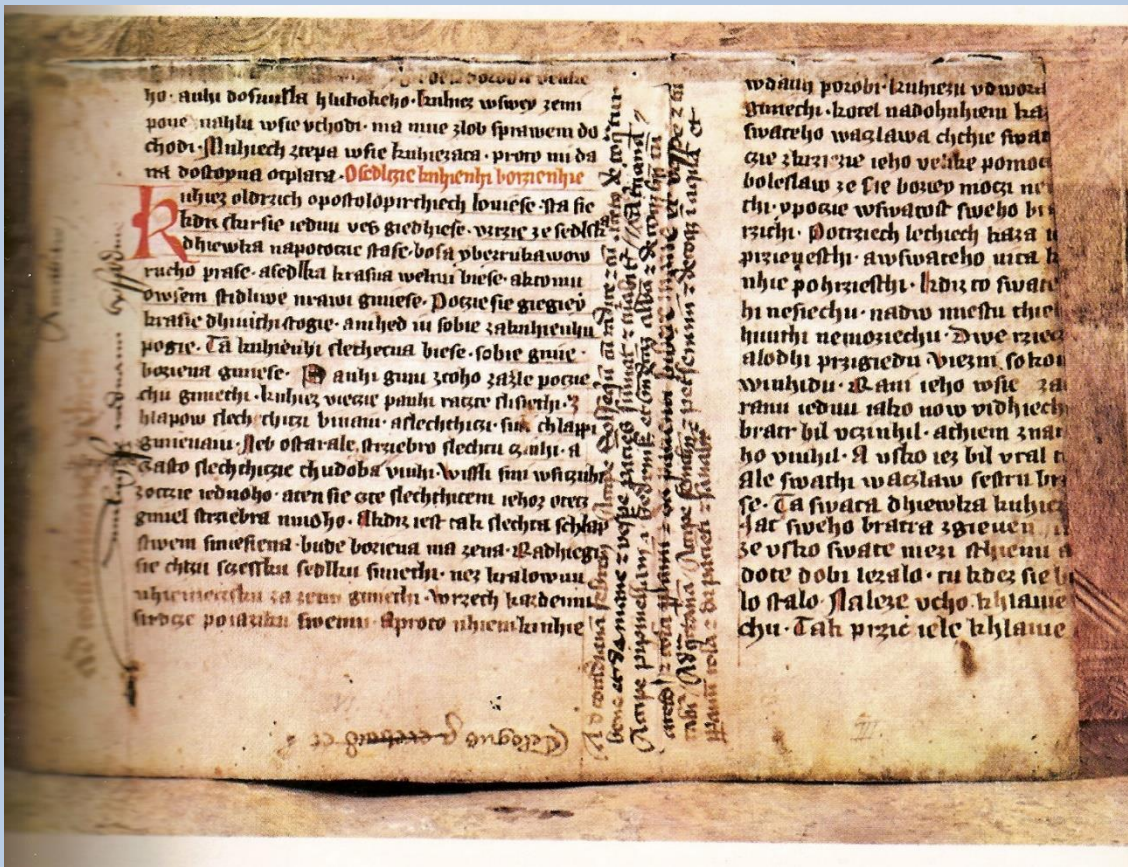
Eodem anno Johannes, rex Boemie, ducatum Oppauie contulit Nycolao eleganti iuveni circiter triginta annos etatis habenti, filio videlicet senioris ducis Nycolai. Iste dux senior Nycolaus frater regis Wencezlai, fundatoris Aule Regie, illegitime tamen per regem Ottakarum genitus, exstitit et ducatum Oppauie annis pluribus tenuit, sed advenientibus contrariis eventibus eodem ducatu usque ad mortem suam privatus fuit. Ipse hoc anno satis pauper rebus, sed dives virtutibus in Brunna moritur et in ecclesia fratrum Minorum ibidem circa festum beati Jacobi sepelitur. Nycolaus itaque iunior ducatum suscipit Oppauie, ducit filiam ducis de Ratibor legitima pro uxore. Ipse quoque est camerarius regni Boemie ista vice.

Zdroj: *Fontes rerum Bohemiarum*, IV, ed. J. Emler, Prague 1884, s. 250.

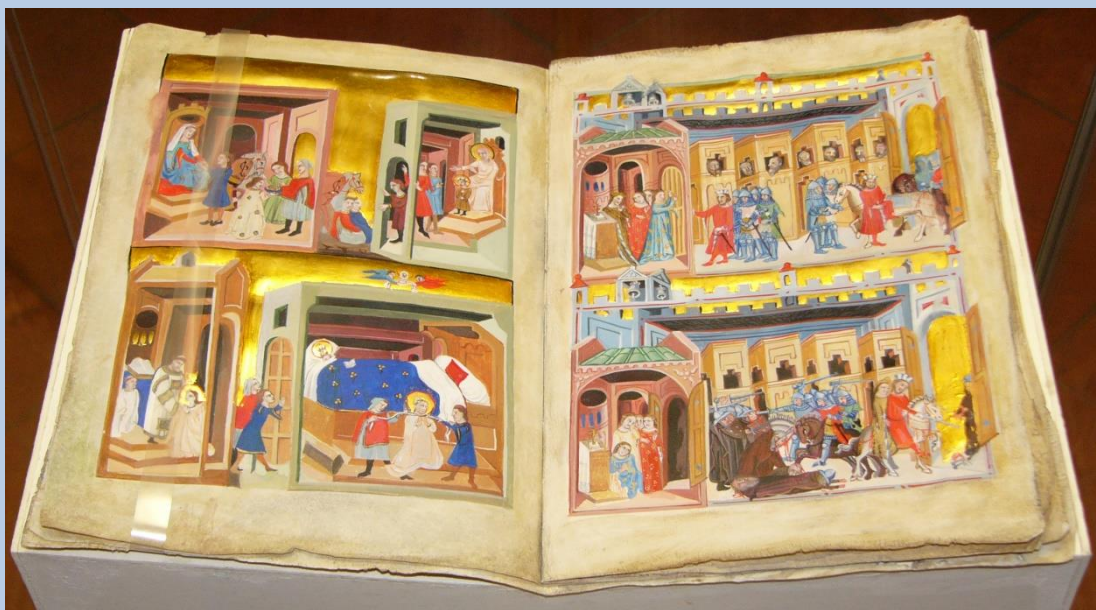
5.

Kronika tak řečeného Dalimila, před 1325.

Nejstarší český psaná kronika neznámého autora, snad ze šlechtického prostředí.

Dalimilova kronika, strana s počátkem vyprávění o knížeti Oldřichovi a selce Boženě.

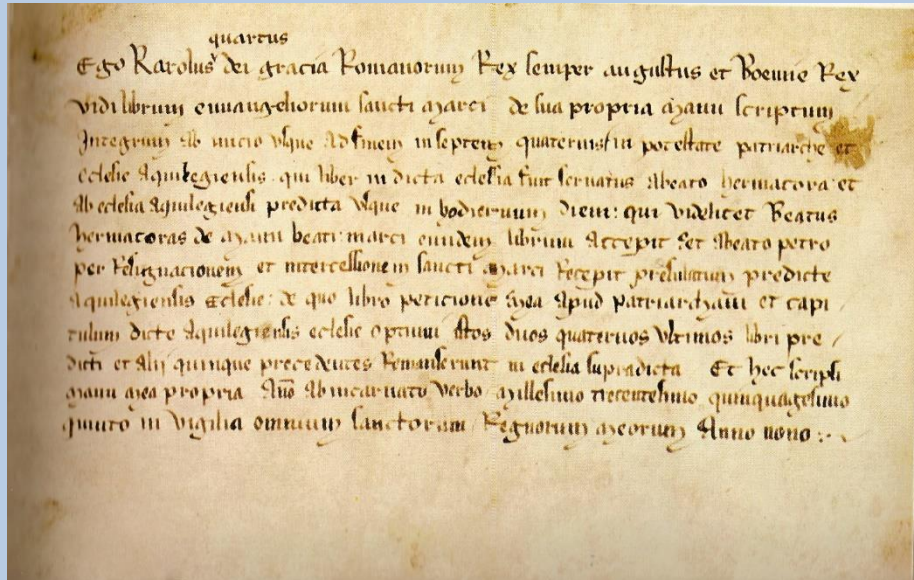

Dalimilova kronika, latinský překlad, tzv. „pařížský fragment“

6.

Autograf Karla IV.,

Vlastnoruční přípis Karla IV. k relikvii – zlomku evangelia svatého Marka, který získal během své římské jízdy; ve skutečnosti se jednalo o opis z 6. století.

7.

Jistebnický kancionál, chorál **Ktož jsú boží bojovníci**, poč. 15. století

Liturgický zpěvník obsahuje, kromě husitského chorálu, dále píseň Povstaň, povstaň veliké měst pražské.

SFRAGISTIKA

Sfragistika je nauka o pečetích, jejich funkci a kulturně společenském významu, zabývá s jejich popisem a výkladem. Pečetí je přitom myšlen otisk razidla v pečetní látce, charakterizující svého držitele, uzavírající či potvrzující textový výstup (listinu, list ad.). Pečeť mohli ve středověku a raném novověku užívat příslušníci vyšších vrstev, vedle panovníka dále členové šlechtických rodů (muži i ženy), církevní hodnostáři na všech stupních, posléze měšťané; z právnických osob města a nověji i venkovské obce. V moderní době nahradilo pečeť razítko.

Při popisu se určuje, velikost a tvar pečetí (kulatá/okrouhlá, oválná zašpičatělá, ve tvaru štítu, trojlístková ad.), pečetní látka (přírodní vosk, kov, pryskyřičný/španělský vosk, nekvašené těsto), způsob přichycení na psací látce (přitištění, přivěšení), figura v pečetním poli (heraldická, přirozená, nepřirozená), texty (opis, nápis).

1.

Záviš z Falkenštejna, předák šlechtické stavovské obce, rádce krále Václava II., manžel Královny-vdovy Kunhuty, 1272.

Popis: Pečeť ve tvaru štítu; v poli vpravo hledící sokol sedící na návrší, v pravém rohu stylizovaná růže; legenda: + ZAWISONI DE VALCHENSTAIN.

Zdroj: Sedláček, A., Atlas pečetí, V, tab. 91, Praha 2003.

2.

Petr Vok z Rožmberka, jezdecká pečeť, kol. 1600

Popis:

Tvar: kulatá

Velikost: 35 mm

Pečetní látka: španělský vosk

Barva pečetní látky: červená

Způsob upevnění: přivěšená

Barva šňůry: bílo-běžová

Materiál šňůry: bavlna (?)

Forma: pečeť ve voskové misce

Funkce: ověřovací

Typ: jednostranná, individuální

Opis: PETRUS VOKUS SINUS GUBERNATOR DOMUS ROSEMBERGICAE.EG.

Popis pečetního obrazu: Jezdec s plnou zbrojí na vpravo otočeném koni ve skoku, na štítě rodový erb, v klenotu přílby pětিলistá růže.

Typ pečetního obrazu: jezdecká pečeť

PEČETI ČESKÝCH KNÍŽAT A KRÁLŮ

1.

Vladislav II./I., český kníže a král, velká pečeť, dvoustranná (mincovní), 1169.

Razidlo reprezentovalo dílo románského umění vysoké úrovně

Avers: majestátní (panovník sedící na trůně s atributy moci – korunou, žezlem a jablkem); revers: sv. Václav jako věčný panovník, patron dynastie a země, s atributy knížete – bojovníka sedícího na trůně (praporec a štít) a světce (svatozář).

2.

Bedřich, kníže český, syn Vladislava II./I. jednostranná pečeť, 70./80. léta 12. století.

Poměrně primitivní provedení typáře, v poli stojící figura s odznaky bojovníka, štítem a praporem, opis poškozený, zřetelně nesl titul a jméno knížete: D/ux Frid/ericu/s/..

5. Vladislav Jindřich, markrabě moravský, bratr českého knížete a krále Přemysla Otakara I., jezdecká pečeť, 1199-1220.

Jedná se doklady nejstarších známých vyobrazení lva/lvice jako erbovního atributu příslušníka přemyslovského rodu (štíty).

4.

Přemysl Otakar II., český král, moravský markrabě, vévoda rakouský, pán štýrský, velká pečeť, oboustranná (mincovní), 1262

Avers: majestátní; revers jezdecký (na štítu jezdce patrný dvouocasý lev).

5.

Jiří z Poděbrad, král český, větší pečeť, jednostranná, před 1468.

V poli korunovaný štít se znakem Čech, opis proložen čtveřicí menších znaků vedlejších zemí (Morava, Lucembursko, Budyšínsko, Slezsko).

6.

Marie Terezie, královna česká a uherská, arcivévodkyně rakouská, markraběnka moravská etc., velká pečeť, jednostranná, 70. léta 18. století.

ŠLECHTICKÉ PEČETI

1.

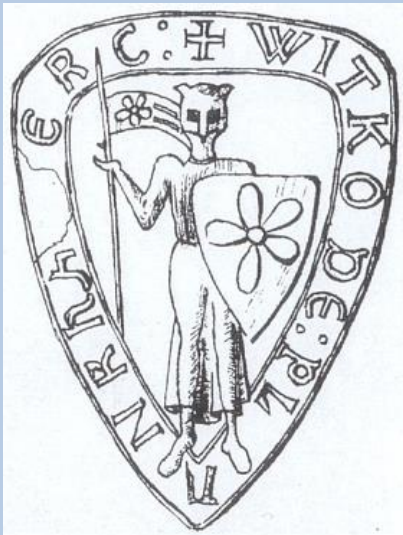
Vítek z Prčice (Witko de Plankinberc), pečeť, 1220, druhá nejstarší dochovaná pečeť šlechtického majitele, jednoho ze zakladatelů mocného rodu Vítkovců neboli „pánů z Ruže“ Nejstarší pečeť z roku 1197 náležela Hroznatovi, muži velmožského původu, který ji však připojil k listině jako opat premonstrátského kláštera v Teplé. (vlevo).

2.

Petr Vok z Rožmberka, jezdecká pečeť, kol. 1600

Popis:

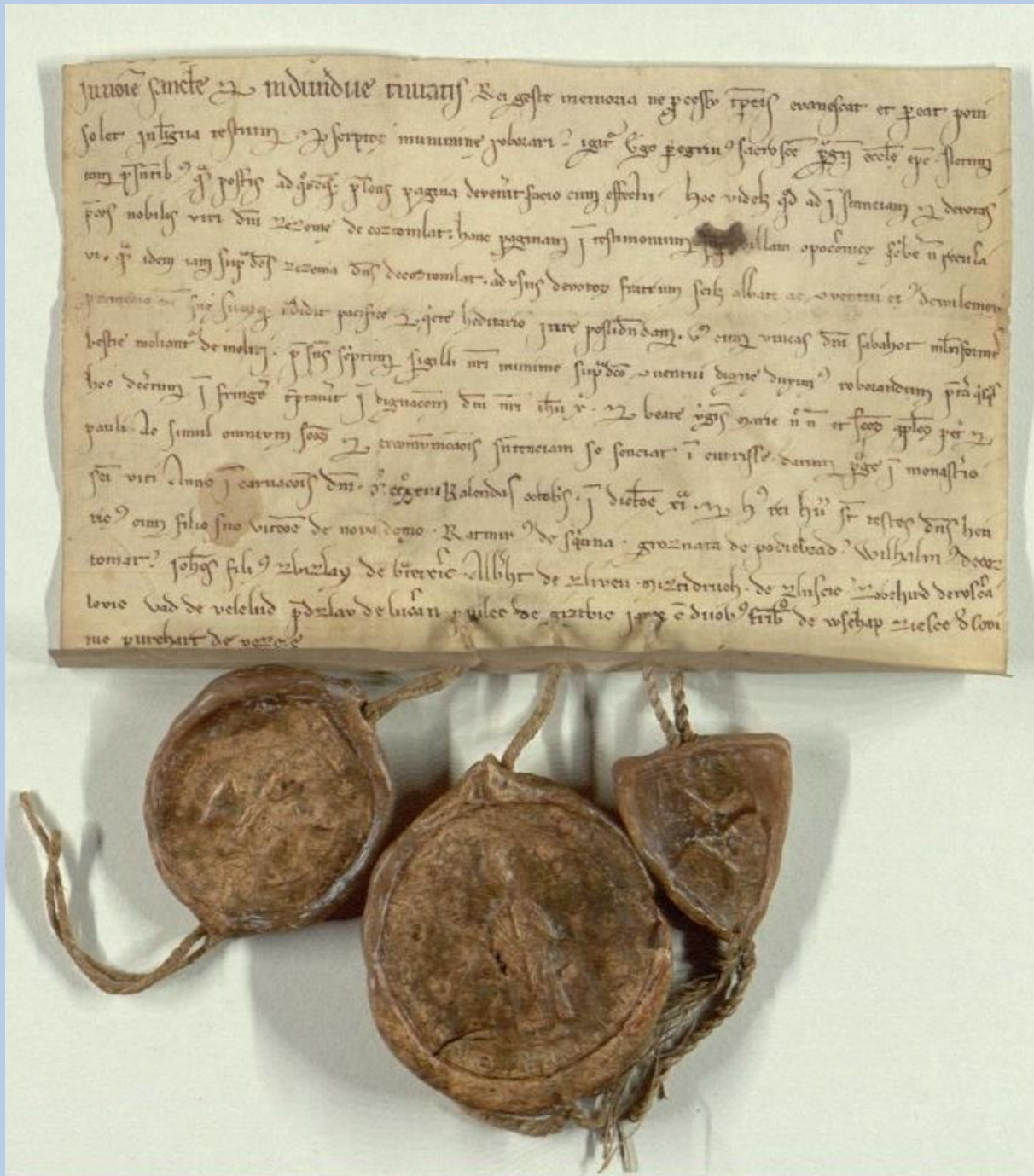
Tvar: kulatá; Velikost: 35 mm; Pečetní látka: španělský vosk; Barva pečetní látky: červená; Způsob upevnění: přivěšená; Barva šňůry: bílo-běžová; Materiál šňůry: bavlna (?); Forma: pečeť ve voskové misce; Funkce: ověřovací; Typ: jednostranná, individuální; Opis: PETRUS VOKUS SINUS GUBERNATOR DOMUS ROSEMBERGICAE.EG.; Popis pečetního obrazu: Jezdec s plnou zbrojí na vpravo otočeném koni ve skoku, na štítě rodový erb, v klenotu přílby pětilistá růže; Typ pečetního obrazu: jezdecká pečeť.

PEČETI DUCHOVENSTVA a CÍRKEVNÍCH INSTITUCÍ

1.

Pečeť pražského biskupa Pelhřima (uprostřed), listina, 1223

INSTITUCIONÁLNÍ PEČETI (PEČETI PRÁVNICKÝCH OSOB)

1.

Directorium in publicis et cameralibus, typář velké pečeti, 1749

Jednalo se o ústřední panovnický úřad pro správu rakouských a českých zemí po správní reformě roku 1749.

2.

Pečeť ševcovského cechu, Jimravovice, 1576

S

KOMUNÁLNÍ PEČETI

1.

Brno, městská pečeť, 1247.

Jedná se o nejstarší dochovanou pečeť města na území dnešní České republiky. V poli nese topografický obraz obraz městské brány se třemi věžemi, nad prostřední štít s dvojocasým českým lvem v gotickém štítu. Doložena je na listině brněnského rychtáře Alrama, který dosvědčoval, že byl přítomen sepsání závěti mana Jana.

2.

Malá Bystřice, obecní pečeť, 18. století

HERALDIKA

Heraldika je nauka o erbech, jejich vývoji a kulturně-společenské roli, způsobu tvorby a popisování (blasonování). Erbem je přitom myšleno trvalé znamení na štítě, sestavené podle heraldických pravidel, které určuje svého nositele (fyzickou nebo právnickou osobu). Skládá se z hlavních součástí (štít, helm, příkryvadla, klenot) a vedlejších součástí (hodnostní odznaky, plášť, stan, štítonoši, strážce štítu, hesla a devízy ad.).

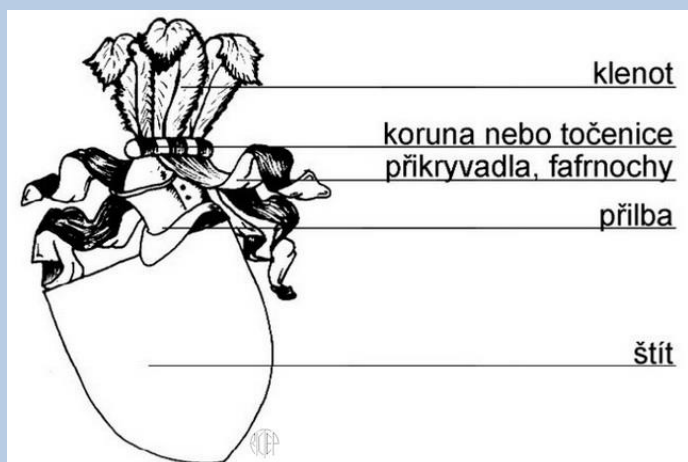
BLASONOVÁNÍ

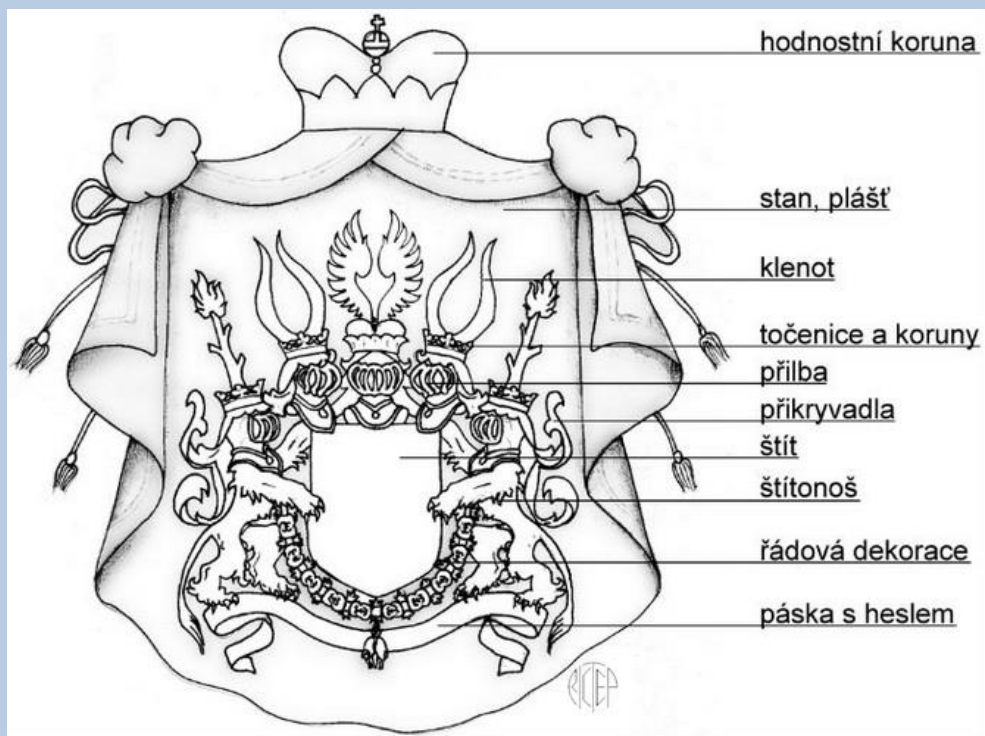
Blasonování je slovní popisování erbů podle heraldických pravidel. Označení je odvozeno z francouzského termínu *blason* neboli erb. **Blason**, tedy popis, musí být stručný, přitom výstižný a jednoznačný, erb z něj musí být bezpečně identifikovatelný. Obvykle neobsahuje slovesa.

Při blasonování je respektována původní funkce erbu, který byl vnímán jako součást rytíře/štítonoše. Popisuje se tedy z jeho pohledu: pravá strana či pravé pole z pohledu pozorovatele je levou stranou/polem z pohledu štítonoše.

Erb se popisuje z pohledu pozorovatele zleva a shora, a to následovně:

- ✓ nejprve barva neboli **tinktura pole štítu**, nebo dělení štítu heroldskou figurou a tinktury dílčích polí (např. *v modrém poli nebo červeno-stříbrně pošikem dělený štít*);
- ✓ poté **tinktura a označení hlavní obecné figury** (např. *v modrém poli stříbrný kůň ve skoku*);
- ✓ poté **ostatní obecné figury** (např. *v modrém poli stříbrný kůň ve skoku, v levém horním rohu zlatá pětilistá růže*);
- ✓ obsahuje-li štít **štítky**, popisují se v pořadí srdeční štítek, čestný štítek, pupeční štítek a štít;
- ✓ jsou-li některá pole stejná, popisují se společně (např. *v prvním a čtvrtém červeném poli stříbrný dvouocasý lev ve skoku se zlatou korunou a zlatou zbrojí*).
- ✓ Tvar štítu se obvykle nepopisuje, jeho ztvárnění závisí na uměleckém řešení. Výjimkou jsou erby, jejichž podoba je vymezena zákonem nebo jiným právním aktem.

1.

Macákové z Ottenburku, erbovní měšťanská rodina, Opava (erbovní list 1580)

Popis: V černém štítě na zlaté skalce leopard ve skoku s vyplazeným jazykem a zdviženým ocasem přirozené barvy. Kolčí helm s černo-zlatou točenicí a feflíky. Klenotem vyrůstající leopard mezi dvěma buvolími rohy, pravý dělený zlato-černě a levý naopak. Přikryvadla černo-zlatá.

2.

Vytvořte blason, dohleďte nositele erbu:

ZNAKY ZEMÍ A STÁTŮ

ČECHY, MORAVA, SLEZSKO

1.

Textus de Christi passione / Pasionál abatyše Kunhuty, 1413-1321). vpravo nejstarší znak Přemyslovců (tzv. svatováclavská orlice vylétající z plamenů), vlevo znak Čech, užívaný nejpозději od poloviny 13. století.

2.
Čech a Moravy, 70. léta 13. století, Kremže (Rakousko), městský hrad Gozzoburg, nejstarší známé barevné vyobrazení.

3.
Znaková galerie, Lauf /Wenzelsburg (Německo), jedno z nejstarších barevných vyobrazení znaku Slezska / slezských vévodství (druhý zleva), kol. 1360.

1.
Opavsko, vévodský znak

5.
Těšínsko, vévidský erb

Zdroj: Wernigeroder (Schaffhausensches) Wappenbuch, 1475-1500

SVATÁ ŘÍŠE ŘÍMSKÁ

1. Císař Maxmilián I.

Zdroj: Wernigeroder (Schaffhausensches) Wappenbuch, 1475-1500

HABSBURSKÁ MONARCHIE

1. Rakousko, císař Fridrich III

;Zdroj: Wernigeroder (Schaffhausensches) Wappenbuch, 1475-1500

2.

Habsburská monarchie, poč. 20. století

Velký znak Rakousko-Uherska, 1916-1918, tvořený znaky Rakouska a Uherska spolu se znakem vládnoucí lotrinsko-habsburské dynastie. Znak Rakouska měl žlutý štít, na němž byl černý orel se zlatou zbrojí nesoucí v heraldicky pravém pařátu meč a žezlo, v levém pařátu říšské jablko. Orel měl na prsou štít nesoucí znaky všech korunních zemí Rakouska-Uherska. Nad znakem byla rakouská císařská koruna. Znak Uherska měl dva štíty. Zadní štít byl rozdělen na pět polí, v každém z nich byl znak zastupující jednu ze zemí Uherska - Dalmácie, Slavonie, Chorvatska, Sedmihradská, Bosny a Rijeky. Před tím štítem položeným do středu znaku byl samotný Malý znak Uherska (dnešní znak Maďarska). Nad znakem stála Svatoštěpánská koruna. Mezi těmito oběma znaky byl malý znak vládnoucí lotrinsko-habsburské dynastie obtočený (odshora dolů) těmito řády: Řád zlatého rouna, Vojenský řád Marie Terezie, Královský uherský řád sv.Štěpána a Císařský řád Leopoldův. Nad znakem byla arcivévodská koruna. Z poza hlavních štítů znaku vychází zlatá ratolest, kterou ve spodní část obtáčí stuha s heslem *INDIVISIBILITER AC INSEPARABILITER*. Heraldicky pravým štítonošem, držícím znak Rakouska, byl grifin a levým, držícím znak Uherska, byl uherský anděl v bílém oděvu.

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

1. Československo, velký znak, 1920

„Veliký znak republiky Československé skládá se ze štítu předního a zadního: Na předním jest znak český: na červeném štítě stříbrný dvouocasý lev ve skoku v pravo hledící, úst rozžavených, s jazykem vyplazitým, drápy a čelenkou, vše zlaté barvy. Zadní štít jest rozdělen na sedm polí třemi vodorovnými pruhy tak, že vrchní dva jsou rozpůleny, třetí spodní třikrát dělen. V horním pravém poli jest znak slovenský: na červeném štítě tři modré vrchy, z nichž na prostředním vyšším vztyčen jest stříbrný kříž patriarší. V levém horním poli jest znak Podkarpatské Rusi: štít na zděl rozdělený; v pravém, modrém poli tři zlatá břevna, v levém, stříbrném poli stojící červený medvěd v pravo hledící. V pravém spodním poli znak moravský: na modrém štítě v pravo hledící orlice s čelenkou stříbrně a červeně šachovaná. V levém středním poli znak slezský: na zlatém štítě v pravo hledící černá orlice s čelenkou o červené zbroji se stříbrnou pružinou na prsou, zakončenou jetelovými trojlístkami a uprostřed zdobenou křížkem. V pravém spodním poli znak Těšínska: na modrém štítě zlatá orlice v pravo hledící. Ve spodním středním poli znak Opavska: štít červeně a bíle rozpůlený. V levém spodním poli znak Ratibořska: štít rozpůlený; v pravém modrém poli zlatá orlice s čelenkou v pravo hledící, levé pole bílé a červeně rozpůlené. Po pravé i levé straně štítu stojí zlatý lev dvouocasý s čelenkou jakožto strážce štítu. Pod štítem vine se stuha, na níž se čte heslo: "Pravda vítězí."

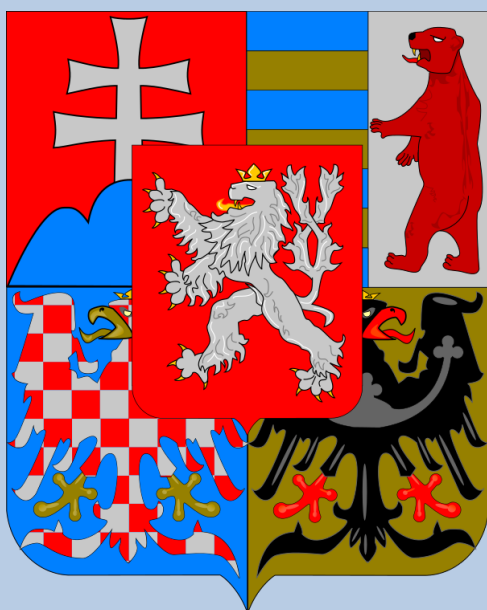

2. Československo, střední znak, 1920

„Střední znak republiky Československé má dva štíty, přední a zadní. Na předním (srdečním) jest znak český: na červeném štítě stříbrný dvouocasý lev ve skoku v pravo hledící, úst rozžavených, s jazykem vyplazitým, drápy a čelenkou, vše zlaté barvy. Zadní štít jest čtvrcený. V jeho horním pravém poli jest znak slovenský: na červeném štítě tři modré vrchy, z nichž na prostředním vyšším vztyčen jest stříbrný kříž patriarší. V levém horním poli znak Podkarpatské Rusi: štít na zděl rozdělený; v pravém, modrém poli tři zlatá břevna, v levém, stříbrném poli stojící červený medvěd v pravo hledící. V pravém spodním poli znak moravský, na modrém štítě v pravo hledící orlice s čelenkou, stříbrně a červeně šachovaná. V levém spodním poli znak slezský: na zlatém štítě v pravo hledící černá orlice s čelenkou o červené zbroji se stříbrnou pružinou na prsou, zakončenou jetelovými trojlístkami a uprostřed zdobenou křížkem.“

3. Československo, malý znak, 1920

„Malý znak republiky Československé jest: Na červeném štítě stříbrný dvouocasý lev ve skoku v pravo hledící, úst rozžavených, s jazykem vyplazitým, drápy a čelenkou, vše zlaté barvy, nesoucí na svých prsou červený štítek s třemi modrými vrchy, z nichž na prostředním vyšším vztyčen jest stříbrný kříž patriarší.“

Zdro: Zákon č. 252/1920 Sb.)

ČESKÁ REPUBLIKA

1.

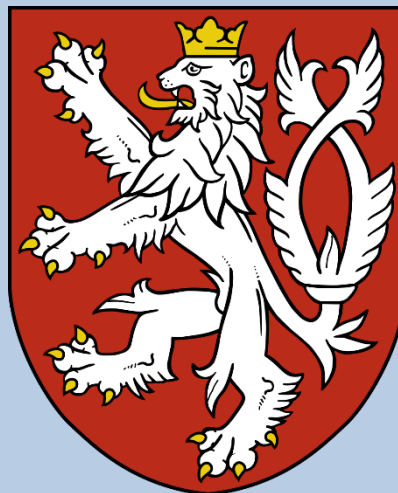
Česko, velký znak, 1993

„Velký státní znak tvoří čtvrcený štít, v jehož prvním a čtvrtém červeném poli je stříbrný dvouocasý lev ve skoku se zlatou korunou a zlatou zbrojí. Ve druhém modrém poli je stříbrno-červeně šachovaná orlice se zlatou korunou a zlatou zbrojí. Ve třetím zlatém poli je černá orlice se stříbrným půlměsícem zakončeným jetelovými trojlístkami a uprostřed s křížkem, se zlatou korunou a červenou zbrojí.“

2.

Česko, Malý znak, 1993

„Malý státní znak tvoří červený štít, v němž je stříbrný dvouocasý lev ve skoku se zlatou korunou a zlatou zbrojí.“

3.
Česko, vlajka prezidenta, 1993

Zdroj: Zákon č. 3/1993 sb. o státních symbolech české republiky).

NUMISMATIKA

Numismatika je nauka o platebních prostředích a měnových systémech. Zabývá se vývojem předmincovních platidel, mincí a postmonetárních platidel (kreditní platidla – bankovky, státovky, nouzovky, platební žetony, platební a kreditní karty ad.). Popisují platidla, řadí je do měnových systémů, studují měnové a ekonomické souvislosti. Numismatika stojí na pomezí historických a ekonomických věd.

1.

Denárová měna, denár, Boleslav I. typ kříž – kaplice, po 955

2.

Denárová měna, brakteát, typ harpie, 2. pol. 13. století

3.

Grošová měna, pražský groš, avers – revers, Václav II., 1300

4.

Grošová měna, zlatý florén, avers – revers, Jan Lucemburský, 1325ä

5.

Grošová měna, zlatý dukát, Karel IV.,

6.

Tolarová měna, Ferdinand I., jedno tolarová mince, 1548

7.

Konvenční měna, půltolar, Marie Terezie, 1765

8.

Konvenční měna, grešle, kreditní mincovní platidlo, české země, 1759

9.

Konvenční měna, bankocetle v hodnotě 10 zlatých, Wiener Stadtbank

10.

Rakouská měna, 10-ti krejcar, František Josef I., 1861

11.

Korunová měna, Rakousko-Uhersko, 10 korun (tzv. pětko), 1915

12.

Československá korunová měna, státočka v hodnotě 10 korun, návrh Alfonse Muchy, 1919

GENEALOGIE

Rodové a příbuzenské vztahy se přehledně znázorňují pomocí genealogických tabulek, které uvádějí osoby v jednotlivých generacích a vztazích. Sestavuje se dvojitým způsobem, a to jako

- ✓ **genealogický strom**, zobrazující předky výchozí osoby (**střen**) pouze po otcovské linii. Sleduje tedy mužské předky – otce, děda, praděda atd., zatímco o manželkách jsou uvedeny pouze základní informace (jméno, životní data);
- ✓ **vývod**, zobrazující všechny předky výchozí osoby;
- ✓ **rozrod**, zobrazující všechny potomky výchozí osoby.

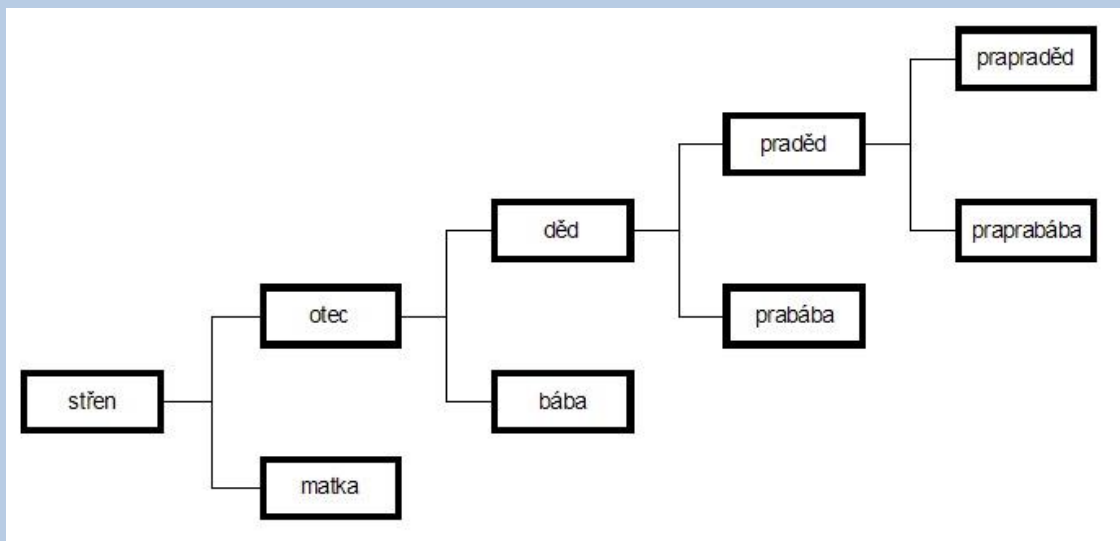
1.

Základní genealogické značky:

- * narozená/ý
- (*) mimomanželský porod
- ∞, ∞∞ vdaná/ý
- ∞∞, ∞∞∞ rozvedená/ý
- ~ , ~ ≈ pokřtěná/ý
- o-o nelegitimní
- †, + zemřelá/ý
- [] pohřbená/ý
- ✕, X zabit v akci, ve válce, v bitvě

2.

Genealogický strom, struktura

3.

Piastovci, opolská knížecí linie rodu, genealogický strom, Opolí, Katedrální kostel sv. Kříže, olejomalba.

14.

Piastovci, březská knížecí linie rodu, rozrod Jiřího II. a Barbary, Břeh, zámek, malba na zdi.

UČEBNÍ TEXTY

Hlaváček, I. – Kašpar, J. – Nový, R., *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 1997 a následující vydání.

Hlaváček, I., *Úvod do latinské kodikologie*, Praha 1978.

Kašpar, J., *Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím*, 2 sv., Praha 1975.

Krejčíková, J. – Krejčík, T., *Úvod do české sfragistiky*, Ostrava 1989.

Krejčíková, J., – Krejčík, T., *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*, Praha 1987.

Peníze v českých zemích do roku 1919, Praha 1996.

Schwarzenberg, K., *Heraldika*, Praha 1941.

Šebánek, J. – Fiala, Z. – Hledíková, Z., *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984.

Učebnice pro začínající rodopisce, Praha 2007, 2014.

ČÍTANKY A CVIČEBNICE

Ebelová, I., *Klíč k novověké paleografii*, Praha 2004.

Hledíková, Z. – Kašpar, J. – Ebelová, I., *Paleografická čítanka*, 2 sv., Praha 2000.

Hledíková, Z. – Kašpar, J., *Paleografická čítanka*, 2 sv., Praha 1982.

Kaňák, B., *Paleografické texty*, 1, 2, Olomouc 1994, 1999.

Pátková, H., *Album pozdně středověkého písma*, I-XIV, Praha 2006-2014.

Pátková, H., Bastl, O. *Texty k výuce diplomatiky*, Dolní Břežany 2003.

Pátková, H., *Cvičení z pozdně středověké paleografie*, Ústí nad Labem 2001.

Slabikář a čítanka pro laické genealogy, Praha 1998.

Učebnice čtení starých textů, Praha 2014.

ODBORNÁ LITERATURA

Bláhová, M. *Historická chronologie*, Praha 2001.

Buben, M., *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1997.

Čarek, J., *O pečetích českých knížat a králů z rodu Přemyslovců*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 8, 1938.

Emler, J., *Rukověť chronologie křesťanské, zvláště české*, Praha 1876.

Epigraphica & Sepulcralia, 1-5, Praha, 2005-2014.

Flodr, M., *Zásady popisu středověkých a novověkých epigrafických památek*, Sborník příspěvků filozofické fakulty brněnské univerzity, řada C, 21-22, 1975, s. 167-174.

Friedensburg, F. – Seger, H., *Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit*, Breslau 1901.

Friedensburg, F., *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter*, Breslau 1887.

Friedrich, G., *Učebná kniha paleografie latinské*, Praha 1898.

Friedrich, G., *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934.

Friedrich, G., *Učebná kniha paleografie latinské*, Praha 1898.

Giesztor, A., *Zarys dziejów pisma lacińskiego*, Warszawa 1973.

- Hejnic, J., *Nápisy na českých zvonech ve 14. a 15. století*, Časopis Národního musea 129, 1960, s. 1-33.
- Hlaváček, I., *Několik úvah a poznámek o současném stavu studia středověké a raněnovověké epigrafiky a jejich potřebách u nás*, Umění, 30, 1982, s. 146-151.
- Hledíková, Z. – Kašpar, J. – Ebelová, I., *Paleografická čítanka I - II*. Praha 2000.
- Hofmann, G., *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu, Slezsko do zavedení metrické soustavy 1873-76*, Plzeň 1984.
- Húščava, A., *Dejiny a vývoj nášho písma*, Bratislava 1951.
- Indra, B., *Míry a váhy ve Slezsku a jejich redukce*, Slezský sborník 60, 1962.
- Jirásek, Z. – Šůla, J., *Velká peněžní loupež v Československu 1953 anebo 50:1*, Praha 1992.
- Kašpar, J., *Úvod do latinské novověké paleografie*, Praha 1987.
- Krása, J. – Hlaváček, I., *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1989.
- Krása, J., *České iluminované rukopisy 13.-16. století*, Praha 1990.
- Maur, E., *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, Historická demografie 6, 1972, s. 40-58.
- Muzika, F., *Krásné písmo ve vývoji latinky*, I, II, Praha 2005.
- Nohejlová-Prátová, E., *Základy numizmatiky*, Praha 1987.
- Novotný, J., *Míry, měny a ceny v urbářích a odhadech na Moravě a ve Slezsku*, Slezský sborník 58, 1960.
- Palivec, V. – Elznic, V., *Latinsko-český slovník genealogický*, Praha 1976.
- Palivec, V., *Německo-český genealogický slovník*, Ostrava 1984.
- Pátková, H., *Album pozdně středověkého písma. Severní Čechy. Sv. I. Soudní knihy města Loun*, Praha 2002; Sv. II. Městská kniha soudní a pamětní Ústí nad Labem 1438 - 1514 (*Liber iudicialis et memorabilium civitatis Austiae super Albea 1438 - 1514*), Praha 2003; Sv. III. Kniha přijímání za měšťany města České Lípy 1461 - 1722 (*Liber civium civitatis Lipae 1461 - 1722*), Praha 2003; IV. Kniha trhová města Chomutova 1468-1583, Praha 2005; V. Kniha soudní a pamětní města Třebenic 1433-1577. Kniha soudní města Třebenic 1490-1601, Praha 2006; VI. Kniha trhů a testamentů města Kadaně 1465 - 1522. Kniha pamětní města Úštěka 1513 - 1594. Kniha soudní a pamětní města Hošťky 1494 - 1578, Praha 2006; Západní Čechy. VII. Městské knihy města Stříbra 1437-1520, Praha 2007; VIII. Pamětní kniha města Žlutic 1435-1648. Kniha testamentů města Domažlic 1505-1578. Kniha smluv města Klatov 1511-1562 (1572), Praha 2008; IX. Kniha pamětní města Velhartic 1397-1720. Kniha pamětní města Kolínce 1409-1724. Rejstřík městských počtů města Sušice 1464 - 1648, Praha 2008; Jižní Čechy X. Městské knihy města Českého Krumlova 1424 - 1522, Praha 2009.
- Pátková, H., *Cvičení z pozdně středověké paleografie*, Praha 2001.
- Pátková, H., *Česká středověká paleografie*, Praha 2008.
- Petráň, J., *Český znak. Stručný nástin jeho vzniku a historického vývoje*, Praha 1970.
- Petráň, Z. – Radoměský, P., *Encyklopedie české numismatiky*, Praha 1996.
- Pošvář, J., *Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do počátku 20. století*, Praha 1977.
- Pražák, J., *Latinské písmo v českých zemích od 11. do 16. století*, in: Archivní časopis 20 - 27, 1970 - 1977.
- Pražák, J., *Počátky knižní kurzívy v Čechách*, in: Studie o rukopisech 18, 1979, s. 115 - 143.
- Pražák, J., *Původ české bastardy*, in: Studie o rukopisech 20, 1981, s. 93 - 118.
- Roháček, J., *Epigrafika v památkové péči*, Praha 2007.
- Říčař, K., *Občanská genealogie. Základy rodopisné práce*, Praha 2001.

- Říčař, K., *Úvod do genealogie. Kdo jsou moji předkové a odkud přišli?*, Praha 1995.
- Sejbal, J. *Základy peněžního vývoje*, Praha 1977.
- Šťovíček, I. a kol., *Zásady pro vydávání novověkých historických pramenů od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.
- Vidman, L., *Psáno do kamene. Antická epigrafie*, Praha 1975.
- Vorel, T., *Od českého tolaru ke světovému dolaru*, Praha 2003.
- Vorel, T., *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2000.

STĚŽEJNÍ ELEKTRONICKÉ ZDROJE

<http://cms.flu.cas.cz/cz.html>

<http://www.genealogie.cz>

www.archives.cz

Didaktická exemplá k pomocným vědám historickým

Elektronický studijní materiál

Určeno studentům oborů / programů se zaměřením na historické vědy.

© prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.

© Slezská univerzita v Opavě

Opava 2016